

KSČM V KONTEXTU TEORIE ANTISYSTÉMOVÝCH STRAN

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Bc. Lucie Ptáková**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Lucie Ptáková
Osobní číslo: P12000963
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: KSČM v kontextu teorie antisystémových stran
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je vymezení charakteru KSČM a na základě teorií antisystémovosti zjistit, zda-li se jedná o stranu antisystémovou či nikoli. Student se v první řadě zaměří na vývoj KSČM po roce 1989 a na její nynější programové cíle. Dále zde pak popíše pojem antisystémovost na základě dvou teorií od G. Sartoriho a G. Capoccia. Právě na základě hlavních znaků antisystémovosti se pak student pokusí argumentovat, zda se politika KSČM s některými z těchto znaků shoduje. Student se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce. Mezi zásady pro vypracování patří prostudování dostupné primární a sekundární literatury, jejich komparace, shromažďování dat a pravidelné konzultace s vedoucím práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- Cabada, Ladislav a Šanc, David. 2005. Český stranický systém ve 20. století. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-50-4.
- Dočekalová, Pavla a Švec, Kamil a kol. Úvod do politologie. 1. vyd. Praha: Granda Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.
- Fiala, Petr a Strmiska, Maxmilián. 1998. Teorie politických stran. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-31-5.
- Klíma, Michal. 1998. Volby a politické strany v moderních demokraciích. Praha: Radix. ISBN 80-86031-13-6.
- Novák, Miroslav. 1997. Systémy politických stran. Praha: SLON. ISBN 80-85850-22-2.
- Pšeja, Pavel. 2005. Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK. ISBN 80-7325-069-1.
- Sartori, Giovanni. 2005. Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: CDK. ISBN 80-7325-062-4.
- Strmiska, Maxmilián. 2005. Politické strany moderní Evropy. Praha. Portál. ISBN 80-7367-038-0.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

30. října 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 17. prosince 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000Sb., o právu autorském, zejména § 60-školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala **Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D.** za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce se obecně zabývá problematikou politických stran a jejich případnou antisystémovostí. Konkrétně se pak v rámci českého politického diskursu zaměřuje na politickou stranu KSČM, která v mnoha lidech stále evokuje negativní pocity díky její předešlé nedemokratické vládě před rokem 1989. Hlavní výzkumnou otázkou celé této diplomové práce a tedy i hlavním cílem je zjistit, zda je Komunistická strana Čech a Moravy stranou antisystémovou či nikoli. S odpovědí na tuto otázku pomůže Sartoriho obecná koncepce antisystémové strany, která poměrně jasně definuje hlavní znaky antisystémovosti.

Klíčová slova

politická strana, stranický systém, antisystémová strana, KSČM, volby, levicová strana, demokracie, komunismus

Annotation

This diploma thesis inquires into the systemicity of political parties in general, and focuses specifically on the contemporary the Communist Party of Bohemia and Moravia. The party carries on the legacy of the undemocratic government before 1989, which still evokes negative feelings to many Czechs. The main object of this thesis is to analyze whether KSCM is to be considered an anti-systemic political party or not. This analysis builds upon the Sartori concept of anti-systemic parties, which is widely used to determine the systemic position of a political party.

Keywords

political party, party system, anti- systemic party, KSCM, election, left-wing party, democracy, communism

Obsah

ÚVOD	11
1. POJEM A DEFINICE POLITICKÉ STRANY	13
1.1 Etymologické hledisko	13
1.2 Vztah „části k celku“	14
1.3 Různé definice	14
2. FUNKCE POLITICKÝCH STRAN	18
3. TYPOLOGIE POLITICKÝCH STRAN A STRANICKÉ RODINY ..	21
3.1 Typologie politických stran	21
3.2 Typologie stranických rodin	24
4. TEORIE ANTISYSTÉMOVÉ STRANY	27
4.1 Sartoriho koncepce	27
4.1.1 Sartoriho koncepce polarizovaného pluralismu	27
4.1.2 Sartoriho koncepce antisystémové strany	29
4.2 Diskuse nad samotným pojmem „antisystémová strana“	31
4.3 Capocciův pokus o modifikaci Sartoriho koncepce	32
4.4 Kubátova koncepce antisystémové strany	34
5. VÝVOJ STRANICKÉHO SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY OD ROKU 1989	37
5.1 období 1989 -1990	38
5.2 období 1990 -1992	39
5.3 období 1992 -1996	41
5.4 období 1996 -2000	43
5.5 období 2000 – 2006	46
5.6 období 2006 – 2010	47
5.7 období 2010 – 2015	48
6. KOMUNISTICKÁ STRANA ČECH A MORAVY (KSČM)	50
6.1 Zařazení KSČM v rámci typologie politických stran a stranických rodin	50
6.2 Vývoj KSČ/KSČS/KSČM a její veřejná podpora po roce 1989 ...	51
6.3 Příčiny stability KSČM	63
6.4 Nynější programové cíle KSČM	64

7. K PROBLÉMU ANTISYSTÉMOVÉ IDENTITY KSČM	66
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	74

Seznam tabulek

Tabulka 1: Typologie politických stran vzhledem k jejich antisystémovosti podle G. Capoccii

Tabulka 2: Návrh typologie politických stran vzhledem k jejich antisystémovosti podle M. Kubáta

Tabulka 3: Výsledky voleb v roce 1990(Sněmovna lidu Federálního shromáždění- ČR, Sněmovna národů Federálního shromáždění- ČR, Česká národní rada)

Tabulka 4: Výsledky voleb v roce 1992(Sněmovna lidu Federálního shromáždění- ČR, Sněmovna národů Federálního shromáždění- ČR, Česká národní rada)

Tabulka 5: Výsledky voleb v roce 1996(Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Tabulka 6: Výsledky voleb v roce 1998 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Tabulka 7: Výsledky voleb v roce 2002 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Tabulka 8: Výsledky voleb v roce 2006 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Tabulka 9: Výsledky voleb v roce 2010 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Tabulka 10: Výsledky voleb v roce 2013 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

Seznam použitých zkratek a symbolů

ČMUS- Českomoravská unie středu
ČNR- Česká národní rada
ČR- Česká republika
ČSDF- Československé demokratické fórum
ČSL- Československá strana lidová
ČSS- Československá strana socialistická
ČSSD- Československá sociální demokracie
DEU- Demokratická unie
DFK- Demokratické fórum komunistů
DL **ČSFR**- Demokratická levice ČSFR
FS- Federální shromáždění
HSD - SMS- Hnutí za samosprávnou demokracii- Společnost pro Moravu a Slezsko
KAN- Klub angažovaných nestraníků
KDS- Křesťanskodemokratická strana
KDU- Křesťanská a demokratická unie
KDU - ČSL- Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KSČ- Komunistická strana Československa
KSČM- Komunistická strana Čech a Moravy
KSČS- federalizovaná Komunistická strana Československa
KSM- Komunistický svaz mládeže
KSS- Komunistická strana Slovenska
LB- Levý blok
LSU- Liberálně sociální unie
MNS- Moravská národní strana
ODA- Občanská demokratická aliance
ODS- Občanská demokratická strana
OF- Občanské fórum
OH- Občanské hnutí
PS PČR-Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
SDL- Strana demokratické levice
SD- LSNS - Svobodní demokraté - Liberální strana národně sociální
SPR - RSČ- Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa
TOP 09- politická strana (Tradice-Odpovědnost-Prosperita 09)

ÚVOD

Tato diplomová práce se bude zabývat fenoménem politických stran obecně a především pak politickou stranou KSČM. Hlavním cílem je totiž vymezit obecný charakter této politické strany a následně zjistit, zda je Komunistická strana Čech a Moravy stranou antisystémovou či nikoli. Důvodem je především nejednotnost v definování a zařazení této politické strany mezi předními odborníky v politologickém prostředí.

K zodpovězení této výzkumné otázky vypomůže Sartoriho koncepce antisystémové strany, která poměrně jasně definuje hlavní znaky antisystémovosti. Jako další teorie zabývající se antisystémovostí politických stran zde budou zmíněny teorie Giovanniho Capoccia a českého politologa Michala Kubáta, které se jistým způsobem snaží modifikovat Sartoriho teorii.

Právě na základě hlavních znaků antisystémovosti podle zmíněných koncepcí se následně pokusím argumentovat, zda se politika KSČM s některými z těchto znaků shoduje a zda je či byla Komunistická strana Čech a Moravy stranou antisystémovou.

Toto téma si bezpochyby zaslouží svou pozornost, protože nám může poskytnout bližší informace o dnešní politické straně KSČM, která v mnoha lidech stále evokuje negativní pocity, díky její čtyři desetiletí trvající nedemokratické vládě. Zajímavá je ale skutečnost, že se KSČM i přes to může nadále opírat o značnou, stabilní, ve výkyvech dokonce i rostoucí voličskou podporu.

V prvních třech kapitolách této diplomové práce jsou zaznamenána teoretická východiska práce. Zabývají se obecně definicí pojmu „politická strana“, jejich funkcí a typologií. Tento obecný teoretický rámec je jistě nutné osvětlit ještě před samotným popisem specifické problematiky antisystémových stran a následnou analýzou již konkrétní politické strany. Čtvrtá kapitola již dopodrobna popisuje teorie antisystémových stran

formulované třemi výše zmíněnými politology. Následné kapitoly v této diplomové práci se již pak věnují přímo kontextu stranického systému České republiky a dále konkrétně politické straně KSČM. V závěru celé diplomové práce se pak na základě hlavních znaků antisystémovosti pokusím zjistit, zda se politika KSČM s některými těmito znaky shoduje.

Nutno říci, že literatura zabývající se antisystémovostí, není příliš rozsáhlá. Z teoretických konceptů je třeba zmínit publikaci od Giovanniho Sartoriho *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu* (Sartori 2005). Dále pak další teoretický spis o antisystémových stranách od Giovanniho Capoccia. Konkrétně se jedná o jeho práci *Anti-System Parties. A Conceptual Reassessment* (Capoccia 2002). Z českých autorů se tomuto tématu věnoval především Michal Kubát. Zmíněn by určitě měl být jeho příspěvek *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy* (Kubát 2006), se kterým vystoupil v roce 2006 v rámci III. kongresu českých politologů. Dále pak jeho článek *Teorie antisystémové strany* (Kubát 2007), který vyšel v roce 2007 v Politologickém časopisu. V tomto článku své teze o antisystémovosti rozpracoval ještě podrobněji. Další český politolog, který se dané problematice také věnoval, se jmenuje Daniel Kunštát. Zmínila bych například jeho publikaci z roku 2013 *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989* (Kunštát 2013). Jedná se o publikaci vydanou v rámci projektu „Komunistická strana Čech a Moravy v českém politickém systému po roce 1989 ČR“, který probíhal od roku 2008 do roku 2010 a zaštiťoval ho Sociologický ústav Akademie věd ČR. V rámci tohoto projektu Daniel Kunštát vydal ještě šest dalších publikací s podobnou tematikou. Pro zpracování tohoto tématu je také možno čerpat z internetových zdrojů. Jedná se například o různé zpravodajské servery nebo přímo internetové stránky Komunistické strany Čech a Moravy. V neposlední řadě by měla být jistě zmíněna publikace Pavla Pšejji *Stranický systém České republiky: Politické strany a jejich vývoj 1989 – 1998* (Pšejja 2005). Tato publikace se sice nevěnuje problematice antisystémovosti, přináší ale každopádně komplexní pohled na stranický systém České republiky v prvních téměř deseti letech jeho existence, tudíž je pro zpracování této diplomové práce také velice přínosná.

1. POJEM A DEFINICE POLITICKÉ STRANY

Dalo by se obecně říci, že nejrozsáhlejší subdisciplínou politické vědy je oblast stranického výzkumu. Touto oblastí výzkumu se zabývala spousta známých politologů, jako byl například E. Burke, J. A. Schumpeter, M. Weber, S. Neumann, M. Duverger, S. Rokkan, G. Sartori, K. von Beyme a další. Obecně se problematika politických stran dělí do dvou základních oblastí. Jedna oblast je tvořena stranicko-politickými systémy¹ a ta druhá, které se bude věnovat tato diplomová práce, se týká fenoménu politických stran. Politické strany jsou důležitým politickým aktérem ovlivňující vstup do politického systému. Jejich zakotvení v mocenských vazbách je neoddělitelně spojeno s vývojem moderní kapitalistické společnosti. V demokratických systémech hrají ve vztahu občan-politika důležitou roli. Obecně lze říci, že se podílejí na agregaci zájmů jednotlivců a skupin, tedy ve své podstatě na konfrontaci jejich požadavků, potřeb, názorů a postojů. Na tomto základě pak následně dochází k vymezení preferencí a stanovisek, kterými se politická sféra přednostně věnuje. (Fiala, Strmiska 1998: 9; Říchová 2002: 87)

Snaha o definování pojmu „politická strana“ zůstává pro politickou vědu trvalým problémem a to i přes to, že tento pojem patří k nejfrekventovanějším výrazům politického slovníku a obecně bývá společností vnímán jako srozumitelný a běžně používaný. Dalo by se říci, že se specialisté určení jednoznačného obsahu tohoto pojmu raději vyhýbají.

1.1 Etymologické hledisko

Podíváme-li se na pojem „politická strana“ z etymologického hlediska zjistíme, že ve většině evropských jazyků je označení tohoto pojmu odvozeno z latinského substantiva *pars*, které v překladu znamená díl, část, podíl atd.² V souvislosti s tím se tedy v dnešní době setkáváme s anglickým slovem *party*, francouzským *parti*, německým *Partei*, španělským *partido*, italským *partito* atd. Co se týká českého jazyka, český termín „strana“ jako

¹ Jedná se o systém uspořádání a vzájemného vlivu politických stran ve státě.

² Jiného názoru je politolog G. Sartori, který tvrdí, že pojem „politická strana“ vznikl ze slovesa *partire*, které znamená rozdělovat nebo dělit. (Fiala, Strmiska 1998: 15)

jeden z mála nemá etymologicky nic společného s latinským pojmem *pars*, ale vychází z praslovanského slova *stor-na*, což je v překladu blízké pojmům prostor nebo prostranství. (Fiala, Strmiska 1998: 15-17)

1.2 Vztah „části k celku“

Klíčovou problematikou v souvislosti s obecným definováním politické strany je problém vztahu „části k celku“. Tou *částí* je v tomto případě myšlena právě politická strana. Zpravidla jde totiž o to postihnout, jaké má ta část specifikace, jaké jsou její charakteristické rysy, jaké je její místo uvnitř celku, jaký je její obecný vztah k celku a v neposlední řadě, jaký je její vztah k jiným částem celku. Velice důležité je uvědomění si, o jakém celku zde vůbec mluvíme. Definice se budou určitě lišit v souvislosti s tím, jestli onen celek bude stát, společnost, národ, politický systém atd. Je tedy více než zřejmé, že tato problematika má centrální místo ve většině definic, které se nějakým způsobem snaží obecně popsat nebo vysvětlit fenomén politické strany. (Fiala, Strmiska 1998: 17)

1.3 Různé definice

Sto procentně zřejmé je to, že tento politologický pojem je geograficky i časově determinován. Nelze mezi sebou porovnávat politické strany vzniklé například v Anglii, Francii a Německu na konci 18. století a politické strany vzniklé v Americe v tomto století. V jednotlivých zemích světa prošly politické strany rozsáhlými a odlišnými změnami.

Nejstarší vymezení tohoto pojmu se objevilo již na sklonku 18. století u E. Burkeho, britského politologa a filosofa. Toto vymezení definovalo politickou stranu jako „*seskupení lidí, kteří se spojují, aby společnými silami prosazovali národní zájem, a to na základě nějakého konkrétního principu, na němž se všichni shodují*“. (Fiala, Strmiska 1998: 18) Tato definice již samozřejmě současnému stavu bádání nevyhovuje. Empirické poznatky o roli, kterou v dnešní moderní společnosti mají politické strany, vedou ke zpochybnění názoru, že by šlo politickým

stranám opravdu pouze o prosazování „obecného dobra“. (Říchová 2002: 88).

Zajímavě protikladný, každopádně dnešními politology také nepřijatý, je názor rakouského ekonoma a politologa J. A Schumpetera z poloviny 20. století, který považoval politickou stranu za skupinu lidí, kteří se sjednocují s jediným cílem a to získat politickou moc. Obecně bychom mohli říci, že Burke i Schumpeter jsou reprezentanty dvojího extrémního pojetí politické strany. (Fiala, Strmiska 1998: 18-19)

Snahou dnešních politologů je však najít v definici tohoto pojmu jakousi zlatou střední cestu, tudíž je nestavět do striktního protikladu- „národní zájem“ nebo „politická moc“. Současní politologové jsou toho názoru, že jediné použitelné formulace nebo definice politických stran pocházejí z šedesátých let 20. století³. Nejnovější definiční pokusy tedy vychází a jsou spojovány s komparativními rozbory let šedesátých. Současné ale platí, že východiskem všech nejnovějších definičních snah je definice německého sociologa a ekonoma M. Webera. Ten tvrdil, že *„politické strany jsou dobrovolně vzniklými sdruženími osob se společnými zájmy. Prioritou těchto sdružení je získat politickou moc, s cílem prosadit „věcné cíle,, či osobní výhody nebo obojí zároveň.“* (Říchová 2002: 88).

Na Webera dále navazovalo několik politologů, kteří se snažili jeho výrok do jisté míry pouze precizovat. Jednalo by se například o Karla Löwensteina, který zdůrazňoval funkci strany *„jako zjednodušovatelky politického života, jenž tvoří prostředníka mezi vůlí lidu a státem.“* (Fiala, Strmiska 1998: 24) Dále pak o politologa S. Neumanna a jeho definici politické strany, která hovoří o politické straně jako o *„jasně vymezené organizaci sestávající z aktérů, kteří aktivně působí v politickém životě společnosti, tj. z těch, kdo mají zájem na opanování vládní moci a jež s jinou skupinou nebo skupinami, které zastávají odlišné názory, soutěží o podporu veřejnosti“.* (Fiala, Strmiska 1998: 24) V neposlední řadě o Raymonda

³ V této době se již vycházelo z dostatečných empirických poznatků, které byly o „klasických“ evropských politických stranách již známy. Významnou roli sehrálo také to, že se v této době objevil nový typ politické strany, tzv. catch-all-party neboli univerzální strana. (Říchová 2002: 88)

Arona, který tvrdil, že „*strany jsou víceméně organizovaná dobrovolná seskupení, která vyvíjí víceméně stálou činnost, a ve jménu jistého pojetí obecného společenského zájmu se ucházejí o to, aby samy nebo v koalici převzaly funkce vlády*“. (Fiala, Strmiska 1998: 24) Všechny tyto definice politických stran, které vznikly do konce 60. let, se nazývají „klasické“ definice. Obecně většina těchto „klasických“ definic zdůrazňuje, že se v případě politické strany jedná o nějaké organizované spojení osob, které chtějí prosadit buď svůj zájem, nebo svou představu obecného dobra, nebo získat politickou moc anebo vše dohromady. Jelikož ale nebyla žádná z těchto definic nikdy všeobecně přijata, je nutno všechny tyto starší pokusy o zachycení fenoménu politické strany zohledňovat pouze s velkou opatrností a určitě jim nepřikládat definitivní platnost. (Fiala, Strmiska 1998: 25)

Poslední politolog, který by v souvislosti s definováním pojmu politická strana měl být určitě uveden, je italský politolog G. Sartori. Právě on se nejnověji pokusil nabídnout cestu k nové definici pojmu politická strana. Jeho formulace politické strany je současnými politology obecně považována za „minimální definici“ politické strany. Podle Sartoriho je politická strana „*politickou skupinou, která se účastní voleb a je schopna těchto voleb využít k tomu, aby umístila své kandidáty do veřejných úřadů*“ (Sartori 2005: 74). Obecně lze o minimální definici říci to, že pro svou obecnost a malou specifikaci má právě tato definice možnost zahrnout všechny typy politické strany a to ve všech geografických i časových kontextech. (Fiala, Strmiska 1998: 29)

Autoři P. Fiala a M. Strmiska se ve své publikaci *Teorie politických stran* (Fiala, Strmiska 1998) také zaobírají touto problematikou a zmiňují, že existují i další možné, i když nikoli bezproblémové přístupy. Jedná se o definice, které nemusí platit pro všechny typy stran, ale jsou nějakým způsobem determinovány. Autoři je nazývají „speciální definice“. Zmiňují například geograficky a časově podmíněné definice a definice, které přináležejí pouze specifickým typům politického systému (demokratické politické systémy, totalitní či autoritářské systémy). Konkrétně se tedy jedná

o geografickou, časovou a obsahovou redukci. Právě kombinace těchto tří definičních omezení by podle autorů mohla přispět k jasnějšímu odlišení obsahu pojmu politická strana v závislosti na kulturním, prostorovém a časovém rámci. (Fiala, Strmiska 1998: 30-32)

2. FUNKCE POLITICKÝCH STRAN

Pokud se tážeme po funkci politických stran, v podstatě jde o to zjistit, zda jsou politické strany nezbytným článkem politického života nebo zda bychom je v politickém poli mohli něčím nahradit. Co se týče obecných funkcí politických stran autoři P. Fiala a M. Strmiska ve své publikaci *Teorie politických stran* (Fiala, Strmiska 1998) zmiňují vícero zajímavých výčtů funkcí politických stran od různých autorů. V první řadě by měl být zmíněn funkční katalog od Elmara Wiesendahla z 80. let. Tento obsáhlý katalog jmenuje osmnáct nejdůležitějších funkcí politických stran:

- *výběr a rekrutování elity,*
- *utváření programu a formování cílů,*
- *vytváření mínění, informace a komunikace,*
- *vytváření vlády, řízení a koordinace,*
- *účast ve volbách a soutěž o hlasy,*
- *artikulace zájmů,*
- *reprezentace zájmů,*
- *integrace skupin,*
- *nominování kandidátů a jejich prezentace,*
- *vzdělávání a politická socializace,*
- *mobilizování mas, vzdělávání mas, participace,*
- *propaganda, mobilizace a podpora,*
- *legitimizační funkce, vytváření konsensu,*
- *funkce spojování,*
- *zprostředkování a transformace zájmů,*
- *kontrola vlády,*
- *udržování systému,*
- *reforma systému a jeho inovace. (Fiala, Strmiska 1998: 66-67)*

Protože je více než zřejmé, že takto rozsáhlý katalog se ve více bodech prakticky překrýval a byl tedy prakticky téměř nepoužitelný, byly zde snahy daný výčet redukovat. Co se redukcí týče, zmínila bych dva autory, kteří se o to pokusili. V první řadě by to byl německý politolog

Ulrich von Alemann. Tento politolog doporučuje mluvit o šesti základních funkcích politických stran a to:

- *participace,*
- *transmise,*
- *selekce,*
- *integrace,*
- *socializace,*
- *legitimizace.*(Fiala, Strmiska 1998: 68)

Dále bych zmínila druhý další typ redukováného výčtu od německého politologa K. von Beymeho, který se přiklání k redukci funkcí na čtyři základní:

- *funkce vymezení cíle (ideologie),*
- *funkce artikulace a agregace společenských zájmů,*
- *funkce mobilizace a socializace občanů,*
- *rekrutování elit a vytváření vlády.* (Fiala, Strmiska 1998: 69-70)

V publikaci *Volby a politické strany v moderních demokraciích* (Klíma 1998) Michal Klíma nabízí trochu jiný pohled na hlavní funkčnost politických stran. V jeho konceptu se jedná o tyto hlavní funkce:

- *sjednocování zájmů,*
- *integrační úloha,*
- *politická socializace,*
- *mobilizace voličů,*
- *organizace vlády.*(Klíma 1998: 34-35)

Pokud politická strana chce získat širokou podporu občanů dané země, musí také propagovat široce pojaté cíle a velice zde záleží na sjednocení zájmů a požadavků jednotlivých členů dané strany. Pojem politická socializace souvisí s vnitrostranickým životem a vzájemnými styky mezi politickými stranami. V tomto prostředí členové strany získávají

zkušenosti s vystupováním na veřejnosti, řízením různých schůzí atd. Mobilizace voličů je asi nejdůležitější funkcí politických stran. Spočívá v tom, získat co nejvíce hlasů ve volbách. Pokud daná politická strana v daných volbách zvítězí, má možnost organizovat vládu a tím jsme u poslední funkce z předchozího výčtu. Vítězná strana má možnost po vyhraných volbách obsadit vládní místa. Tímto je jí zajištěn přístup k politické moci. Od té chvíle má daná politická strana možnost ovlivňovat rozhodovací procesy uvnitř státní politiky. (Klíma 1998: 34- 35)

3. TYPOLOGIE POLITICKÝCH STRAN A STRANICKÉ RODINY

3.1 *Typologie politických stran*

Nejrozvinutější kapitolou studia politických stran je nesporně jejich typologie. Politické strany lze dělit různými způsoby. Autoři V. Hloušek a L. Kopeček ve své publikaci *Politické strany* (Hloušek, Kopeček 2010) zmiňují dělení politických stran na základě:

- *organizace,*
 - *ideologicko- politického zaměření (pravice, levice, atd).*
- (Hloušek, Kopeček 2010: 11)

Co se týče prvního dělení, tedy na základě organizace dané politické strany, hovoříme o stranách *kádrových (elitních)* a *masových*. Toto dělení koncipoval francouzský politolog M. Duverger v 50. letech v rámci jeho analýzy vzniku a vývoje politických stran s důrazem na jejich organizační strukturu. Elitní politické strany nemůžeme pojímat jako strany v pravém slova smyslu, ale spíše jako jejich počáteční stadium. O tomto typu politické strany totiž mluvíme cca do pol. 19. století. Elitní strana byla institucionálně slabá. Dalo by se říci, že se jednalo o volnou politickou platformu skupiny lídrů bez jakékoli propracované územní organizace. Tato strana byla aktivní pouze bezprostředně před volbami. Šlo u nich především o to shromáždit význačné osobnosti, připravit volby a udržovat kontakt s kandidáty. Pro tento typ politické strany byly lukrativní pouze mecenáši a vlivné osobnosti, jejichž jméno a charisma získá dostatek voličských hlasů. Masová strana naopak sází na rozsáhlou územní organizaci a na rozdíl od elitní uplatňuje systém formálního členství a pravidelného členského příspěvku. Jak už z názvu vyplývá, masové strany se nevyznačují pouze odlišnou strukturou stranické organizace, ale i svou velikostí- masovostí (početná členská základna). Co je důležité vědět je to, že elitní i masové strany se v Duvergerově podání v čisté podobě vyskytovaly nebo vyskytují pouze výjimečně. Jedná se spíše o „ideální typy“ nebo „myšlenkové

konstrukce“, protože konkrétní politické strany většinou plně neodpovídají ani jednomu z těchto typů, ale jsou většinou kombinací obou jejich charakteristik. (Hloušek, Kopeček 2010: 11; Klíma 1998: 37- 43; Novák 1997: 31- 33)

V 60. letech 20. století na Duvergerův výzkum navázal Otto Kirchheimer, který stanovil nový typ politické strany a označil ji jako *catch-all (univerzální)* stranu. Tento typ politické strany vznikl v souvislosti se společenskými změnami, které nastaly po 2. světové válce v západoevropské společnosti. Podstatou těchto politických stran je rozšířit svou ideologickou orientaci za účelem oslovit co nejvíce voličů. Potlačuje tedy svou vyhraněnost a neobrací se pouze na určitý sociální segment, naopak usiluje o hlasy všech voličských skupin. Co se týče význačnosti členské základny, u tohoto typu politické strany se spíše zvýšila úloha lídrů. (Hloušek, Kopeček 2010: 11-12)

Jako zajímavost je také v publikaci *Politické strany* (Hloušek, Kopeček 2010) zmíněn koncept Herberta Kitschelta, který rozdělil politické strany ve střední a východní Evropě na tři základní typy:

- *charismatické,*
- *klientelistické,*
- *programové.* (Hloušek, Kopeček 2010: 12)

V těchto třech konceptech jde především o to, na čem je založena voličská vazba k dané politické straně. U charismatického typu politické strany volič preferuje osobnost stranických kandidátů. U klientelistické strany volič očekává osobní nebo jiné hmotné a nehmotné výhody. Pro programovou politickou stranu je typické získání nepřímých výhod ve formě kolektivních statků, jestliže tedy daná strana zvítězí ve volbách.

Poslední zajímavý koncept zmíněný opět v publikaci *Politické strany* (Hloušek, Kopeček 2010) pochází od dvou autorů: Richarda Gunthera

a Larryho Diamonda. Tito autoři zohlednili tři hlavní kritéria při obecném dělení politických stran:

- *organizaci,*
- *postoj k demokracii a demokratickému režimu,*
- *program nebo ideologie.* . (Hloušek, Kopeček 2010: 12)

Organizace v tomto smyslu dělí politické strany na strany silné a slabé. Co se týče postoje k demokracii a demokratickému režimu se jedná o strany „pluralistické“⁴ a strany „hegemonické“⁵. V posledním případě se politické strany dělí na základě ideologie nebo programu na strany ideologické či náboženské a strany vyloženě pragmatické. (Hloušek, Kopeček 2010: 12-13)

Autoři P. Fiala a M. Strmiska ve své publikaci *Teorie politických stran* (Fiala, Strmiska 1998) nabídli úplně odlišnou typologii politických stran. Nutno říci, že tato typologie je poměrně dosti rozsáhlá a podrobná a autoři publikace tvrdí, že se prakticky všechny stávající typologie politických stran více méně pohybují v tomto rámci. Vychází při tom z koncepce H. U. Brinkmann, který je dělí do tří základních skupin:

- *strany podle cílů a charakteru svého vzniku,*
- *strany podle sociálních aspektů organizační struktury,*
- *strany podle sociodemokratických znaků.* (Fiala, Strmiska 1998: 81)

Co se týče první skupiny politických stran, patří sem například *strany patronáže, třídní, světonázorové, programové a platformní (akční).* U politických stran patronáže jsou programová hlediska pouze okrajová, důraz se klade především na uspokojování materiálních potřeb členů dané strany. Jak už sám název napovídá, tak třídní strana hájí zájmy specifické

⁴ Tyto strany jsou ochotny připustit debatu o rozdílných názorech. (Hloušek, Kopeček 2010: 12)

⁵ Tyto strany se vůči demokracii chovají zcela antisystémově a jejich politická vize nepřipouští žádnou alternativu. (Hloušek, Kopeček 2010: 12)

sociální třídy. Světonázorové strany se orientují na ideologickou problematiku, zatímco strany programové mají jasně danou politiku bez výraznější vazby na nějakou ideologii. Platformní strany nemají dlouhodobý program, ale kladou důraz spíše na nějaké aktuální téma.

Co se týče rozdělení politických stran na základě sociálních aspektů, jedná se o typy, které již byly převážně zmíněny v předchozím textu, tedy *strany masové, kádrové, honorační (strany individuální reprezentace) a tzv. „party machine“ strany*. První dva typy již není třeba více rozebírat. Honorační typ se pokládá za vývojově nejstarší a poslední typ „party machine“ je přednostně orientován na zájmy svých aktivistů, odpovídá tedy typu strany patronáže z předchozího dělení.

Poslední skupina, tedy dělení podle sociodemokratických znaků, je členěná pouze na dva typy politických stran a to na *strany zájmové* a *strany všelidové*. Strany zájmové reprezentují zájem specifické sociální skupiny. Naopak strany všelidové se snaží zaujmout nejširší skupiny obyvatel. Jedná se například o strany konzervativní, liberální, křesťansko- demokratické, sociálně demokratické, krajně pravicové, strany zelených a v poslední řadě strany komunistické. (Fiala, Strmiska 1998: 81-82)

3.2 Typologie stranických rodin

Dalo by se říci, že většina klasiků teorie politických stran druhé poloviny 20. století, jako byl například již zmíněný M. Duverger nebo G. Sartori, nejevila velkou ochotu analyzovat politické strany na základě stanovení obecného konceptu stranických rodin. I přes to již s jakousi typologií stranických rodin nevědomky pracovali. Průkopnický je koncept stranických rodin od Klause von Beymeho ze začátku osmdesátých let 20. století. Tento koncept je zmíněn v jeho publikaci *Parteien in westlichen Demokratien*. Beyme ve své podstatě vyčlenil devět stranických rodin. Nazval je jako *duchovní rodiny (famillesspirituelles)*. Jejich duchovní spřízněnost odvozoval z jejich historického původu a ideologického vymezení. Jednalo se o strany:

- *liberální a radikální,*
- *konzervativní,*
- *dělnické,*
- *regionální a etnické,*
- *agrární,*
- *křesťanskodemokratické,*
- *komunistické,*
- *extrémně pravicové,*
- *ekologické.*(Hloušek, Kopeček 2010: 17-18)

Beymeho typologii lze použít i „*pro současné evropské stranicko-politické systémy, protože jím uváděné ideologické skupiny politických stran – s výjimkou rolnických, které většinou splynuly s jinými stranicko-politickými subjekty – jsou v jistém smyslu stále aktuální*“. (Fiala, Strmiska 1998: 89)

Beymeho koncepce inspirovala i další politology. Známy je například koncept Paula Lewise z roku 2000, který vytvořil sedm skupin stranických rodin. Jedná se o:

- *postkomunisty,*
- *sociální demokraty,*
- *liberály,*
- *etnické formace,*
- *agrárníky,*
- *křesťanské demokraty,*
- *tradicionalistické konzervativce.* (Hloušek, Kopeček 2010: 17)

Tento koncept má však jistá úskalí. Lewis dostatečně nevytyčil jasná kritéria přiřazení do konkrétní rodiny. Docházelo tedy k situaci, že do jedné stranické rodiny spadaly politické strany, které se ideově poměrně dost lišily.⁶ (Hloušek, Kopeček 2010: 17-18)

⁶ Ve stranické rodině postkomunistických stran se například ocitla vedle sebe k marxismu se hlásící Komunistická strana Čech a Moravy společně s Maďarskou socialistickou

Novější přístup k typologii stranických rodin vytvořili Michael Gallagher, Michael Laver a Peter Mair. Stranické rodiny jsou těmito autory rozděleny na základě tří kritérií:

- *genetický původ,*
- *transnacionální vazby,*
- *programová politika.* (Hloušek, Kopeček 2010: 23)

První kritérium vychází z předpokladu, že politické strany západní Evropy vznikaly v podobných historických podmínkách. Druhé kritérium vychází z toho, že politické strany vytvářejí mezinárodní vazby s podobnou orientací⁷. Programová politika vychází z představy, že jednotlivé politiky stran (př.: sociální, vzdělávací atd.) mají v různých zemích podobný obsah. Hloušek a Kopeček se ve své publikaci *Politické strany* (Hloušek, Kopeček 2010) k těmto kritériím staví následovně: „*při aplikaci konceptu stranických rodin v západo- a střeoevropských podmínkách bude za nejdůležitější považován ideologicko- programový profil jednotlivých stran, menší význam bude přikládán jejich historickému (genetickému) původu a pomocně bude zohledňováno jejich členství v transnacionálních stranických strukturách, případně i další mezinárodní kontakty*“. (Hloušek, Kopeček 2010: 23)

stranou, která marxismus ostře zavrhovala a patřila spíše k umírněné levici. (Hloušek, Kopeček 2010: 17-18)

⁷ Jednalo by se například o nadnárodní stranické federace nebo multikulturní stranické skupiny vzniklé v rámci Evropského parlamentu. (Hloušek, Kopeček 2010: 19)

4. TEORIE ANTISYSTÉMOVÉ STRANY

Pojem „*antisystémová strana*“ patří k velmi známým a běžně používaným politologickým termínům. To však bohužel neznamená, že v souvislosti s tímto termínem nemůžeme narazit na problém. V současné době se můžeme setkat poměrně často s bezmyslenkovitým používáním daného pojmu a s jeho automatickým přijutím. Typickým projevem je například pojmenování nějaké politické strany „antisystémovou“ a to bohužel bez jakéhokoli zdůvodnění. To pak bohužel může mít za důsledek obsahovou rozbředlost a nejasnost dané koncepce. Jedním z cílů této diplomové práce je danou problematiku více osvětlit.

4.1 Sartoriho koncepce

4.1.1 Sartoriho koncepce polarizovaného pluralismu

Dříve než bude vysvětlen pojem antisystémová strana, je nutné přiblížit Sartoriovu koncepci *polarizovaného pluralismu*, z které tento pojem vychází. Sartoriův koncept polarizovaného pluralismu byl utvářen nejméně po dobu deseti let (od poloviny 60. let do poloviny 70. let 20. století) a bezpochyby představoval ambiciózní teoretickou inovaci. V té době se totiž veřejnost poptávala po větším zohlednění ideologických momentů při typologizaci politických režimů. Tento koncept vznikl a byl využíván především v jedné historicko- politické etapě a to během Studené války. Nutno říci, že byl využíván poměrně velmi širokým okruhem politologů a badatelů. (Fiala, Strmiska 1998: 147– 148, Novák 1997: 65)

Podle G. Sartoriho se polarizovaný pluralismus vyznačuje následujícími osmi hlavními znaky:

- *přítomnosti relevantních antisystémových stran,*
- *existencí bilaterálních (dvoustranných) opozicí,*
- *obsazením prostoru středu v dané soustavě některými z relevantních stran,*

- *značnou polarizací politického mínění a ideologickou vzdáleností stranicko-politických subjektů,*
- *převahe odstředivých tendencí stranicko- politické soutěže nad dostředivými,*
- *ideologickým členěním politické obce,*
- *přítomností nezodpovědných relevantních opozičních formací a s ní související absencí alternativních koalic,*
- *politikou slibů bez ohledu na kapacitu zdrojů a celkové možnosti jejich splnění. (Sartori 2005: 136-146; Fiala, Strmiska 1998: 150)*

Klíčové body jsou dle Sartoriho především první dva body, tedy existence antisystémových stran a dvoustranných opozic. K prvnímu bodu tohoto výčtu bude věnována celá nadcházející podkapitola. Co se týče druhého bodu, tedy existence dvoustranných opozic, Sartori tvrdí: *„Když je opozice jednostranná, tj. umístěná na jedné straně vzhledem k vládě bez ohledu na to, kolik stran je v opozici, mohou tyto strany spojit své síly a navrhnout samy sebe jako alternativní vládu. V polarizovaných politických zřízeních namísto toho nacházíme dvě opozice, které se navzájem vylučují. Nemohou tedy spojit své síly. Ve skutečnosti jsou tyto dvě skupiny blíže k vládnoucím stranám než k sobě navzájem. Systém má pak dvě opozice v tom smyslu, že jsou to „protopozice“, které jsou z hlediska konstruktivního přístupu nekompatibilní“.* (Sartori 2005: 138) Obsazení středového umístění jedné politické strany nebo skupin stran má v případě Sartoriho koncepce polarizovaného pluralismu zvláštní význam. Systém umírněného pluralismu je bipolární z toho důvodu, že tento mechanismus není založen na středu. Naproti tomu systém polarizovaného pluralismu je multipolární právě díky obsazení prostoru středu⁸. Tento střed musí čelit jak levici, tak i pravici. Čtvrtý bod odkazuje k polarizaci daného systému. Polarizace by se podle Sartoriho dala obecně charakterizovat jako ideologická vzdálenost. Sartori tvrdí, že u polarizovaného pluralismu *„je spektrum politických názorů vysoce polarizováno: jeho boční póly jsou doslova na hony vzdálené a vzdálenost mezi nimi pokrývá maximální rozptyl*

⁸ Nemluvíme zde o středových ideologiích nebo názorech, pouze o umístění v systému. (Sartori 2005: 139)

názorů“ (Sartori 2005: 140) Co se týče převládající odstředivosti, tedy pátého bodu, jedná se o trend oslabení středu, tedy ztrátu hlasů ve prospěch jedné z extrémních stran. Šestý bod daného výčtu, tedy ideologické restrukturování politické obce, byl víceméně vysvětlen v rámci předcházejících tezí. Všechny strany spolu navzájem soutěží a bojují pomocí ideologických argumentů. Sartori ve své publikaci zároveň upozorňuje, že ideologická teplota různých politických stran se může lišit. „*Bud' jak bud', v systémech, o nichž je řeč, stojí vedle sebe strany „skutečně věřících“ a strany „lhostejných (vlažných) věřících*“ (Sartori 2005: 142) Co se týče sedmého bodu, polarizovaný pluralismus je charakterizován poloodpovědnou opozicí a nezodpovědnou opozicí. U poloodpovědné opozice se jedná o politické strany umístěné na středu. Tyto politické strany se budou chovat zodpovědně z toho důvodu, protože očekávají, že se bude muset zodpovídat, tedy konat to, co slíbily. Zatím co u nezodpovědných opozic jde především o extrémní politické strany, které stojí v opozici proti systému (antisystémové strany) a nepočítají s účastí ve vládě. Poslední bod by šel charakterizovat jako jakési „politické trumfování“ neboli soutěživá politika. (Sartori 2005: 136- 146)

4.1.2 Sartoriho koncepce antisystémové strany

Jak již bylo zmíněno, termín *antisystémová strana* zavedl do politologického diskursu italský politolog Giovanni Sartori. Poprvé se tento pojem vyskytl v jeho publikaci *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu* (Sartori 2005), která poprvé vyšla v roce 1976. Tento termín byl totiž součástí jeho klasifikace soutěživých stranických systémů, která v této publikaci zaujímá stěžejní místo.

Hlavním znakem antisystémové strany obecně je *zpochybňování legitimacy režimu, proti němuž stojí v opozici, a ničení jeho základních kamenů*. Nutno říci, že Sartori rozlišuje mezi širší a užší definicí antisystémové strany. Širší definice zahrnuje rozsáhlé spektrum různých postojů s tím, že negace může mít různé projevy. Od odcizení a celkové odmítání až po protest. Přísná definice antisystémové strany je založena na ideologické proměnné. Říká, že se jedná o stranu, která *reprezentuje cizí ideologie v opozici k danému politickému systému*, ve kterém se nachází.

Z toho jasně vyplývá, že dané politické zřízení je v konfrontaci s maximální ideologickou vzdáleností. (Sartori 2005: 137)

Velmi důležitá je také informace, že konkrétní antisystémová strana *se nesnaží přetvořit vládu, ale samotný systém vlády- politický systém*. Antisystémová strana nemusí tedy být vždy opoziční stranou k demokracii, je především v opozici k existujícímu politickému systému.⁹Většinou lze její antisystémovost doložit zcela konkrétními (empirickými) znaky. Kroky této politické strany můžeme vidět, slyšet a klidně i zaznamenávat. Jednalo by se například o odbornou obsahovou analýzu denního tisku. (Kubát 2006: 550; Sartori 2005: 137, 423)

Antisystémovost nemůžeme odvozovat od toho, zde je pravděpodobné, že tato strana naplní své cíle. To, že antisystémová strana nedokáže změnit systém vlády, neznamena to, že se stává „normální stranou“ a že přestává být stranou antisystémovou. (Sartori 2005: 137- 138, Kubát 2006: 553)

V rámci této problematiky je také důležité vysvětlit vztah pojmů „revoluční“ a „antisystémová“ strana, nejedná se totiž o žádný ekvivalent. Politická strana, která je nakloněna revolučním činnostem, je správně nazývána stranou „revoluční“ a ve své podstatě je to zároveň strana antisystémová. Důležité je si uvědomit, že ne vždy musí toto platit i naopak. Antisystémová strana nemusí být automaticky stranou revoluční. (Sartori 2005: 138)

Zaměříme-li se na místo působení, podle Sartoriho může antisystémová strana operovat jak uvnitř, tak i vně daného systému. Pokud antisystémová strana hraje hru v rámci pravidel daného systému, je tato strana „uvnitř systému“ Podle Sartoriho se hlavně jedná o komunistické strany. Znamená to, že nemůžeme srovnávat antisystémovost a vněsystémovost. S cíli politické strany vůbec nesouvisí, jestli je strana uvnitř politického systému nebo ne. V případě, že jsou cíle vůči danému systému delegitimizující, pak je stranou antisystémovou bez ohledu na to,

⁹ Existují například semidemokracie, pseudodemokracie, liberalizující se nedemokracie nebo hybridní režimy a strana, která vyznává antipostoj k takovýmto režimům, je určitě antisystémová, nikoliv však nutně antidemokratická. (Kubát 2007: 113)

jestli se nachází uvnitř nebo vně daného systému. (Sartori 2005: 138; Kubát 2007: 112)

Typologie antisystémových stran je podle G. Sartoriho postavena na jejich vztahu k ostatním politickým stranám, přesněji řečeno na vztahu politických stran ke stranám antisystémovým. Sartori tyto strany tedy dále dělí na strany *extremistické*, *extrémní* a *izolované*. Tato typologie byla prvně zmíněna v jeho publikaci *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků* (Sartori 2001). Extremistické antisystémové strany by se daly charakterizovat jako strany aktivistické, které obhajují revoluční dobytí moci. Extrémní antisystémové strany dostaly tento název z toho důvodu, že se nacházejí na koncích politické škály daného systému. Izolované antisystémové strany jsou společností obecně vyloučeny. (Sartori 2001: 79-80)

4.2 Diskuse nad samotným pojmem „antisystémová strana“

I přes to, jak je Sartoriho klasifikace stranických systémů populární, velká řada politologů je toho názoru, že pojem „antisystémová strana“ není nejlepší varianta k definování politické strany. (Kubát 2007: 112)

Zmíněn by měl být například názor Michaela Kerena, který tvrdí, že *„dávání na jednu hromadu fašistických, populistických a radikálních stran indikuje, že antisystémová kategorie, jakkoliv nazývaná, je příliš široká.“* (Keren 2000: 108) Na tomto tvrzení je jasně vidět, že Keren nepolemizuje s definicí, kterou koncipoval Sartori, ale spíše s nějakým všeobecným smýšlením společnosti o pojmu „antisystémová strana“. Jedná se tedy spíše o kritiku deformovaných interpretací tohoto termínu.

Zajímavý pohled na danou problematiku má český politolog Maxmilián Strmiska, který je toho názoru, že *„neurčitost hranic mezi prosystémovým a antisystémovým politickým jednáním má svůj hlubší aspekt, který souvisí se samou podstatou moderní pluralitní demokracie.“* (Strmiska 1998: 37) Z tohoto tvrzení jasně vypovídá, že je velmi problematické nějakým způsobem definovat pojem antisystémovost, když

nemáme jednoznačnou odpověď na to, co je prosystémovost, tedy které politické strany jsou opravdu čistě legitimní. (Kubát 2007: 113)

Strmiska ve svém příspěvku vznesl ještě jednu zajímavou kritiku. Týká se obecného ztotožňování antisystémovosti s extremismem nebo dokonce až s terorismem. Antisystémová strana je potom ve společnosti chápána jako taková, která obecně používá násilí jako hlavní nástroj své politiky. Sám Sartori připouští, že některé antisystémové strany tyto sklony mají, viz jeho typologie a pojem extremistická antisystémová strana. Nemůžeme je ale takto hromadně zobecnit. A jak již bylo zmíněno v předchozím textu, negace antisystémových stran zahrnuje široké rozpětí postojů. (Kubát 2007: 113- 114)

4.3 Capocciův pokus o modifikaci Sartoriho koncepce

Tento muž představil ve své práci práci *Anti-System Parties. A Conceptual Reassessment* (Capoccia 2002) obsáhlejší a novější analýzu antisystémové strany. Jedná se o velice zajímavý pokus, který určitě stojí za pozornost.

Capoccia rozlišuje antisystémovost dvojího typu. Jedná se o „vztahovou antisystémovost“ (relations anti- systemness) a „ideologickou antisystémovost“ (ideological anti- systemness). (Capoccia 2002:16- 17)

Hlavními znaky vztahové antisystémovosti je značná ideologická odlišnost dané strany od ostatních stran, které se vyskytují ve stranickém systému. Taková strana je jen málokdy součástí koalice a ve volební soutěži používá podbízivou populistickou taktiku. (Capoccia 2002:16- 17)

Naopak ideologická antisystémovost se vyznačuje ideologickou opozicí vůči celkovému demokratickému politickému systému. V tomto podání by se tedy dalo říci, že antisystémová strana je stranou antidemokratickou. Existence této antisystémové strany je spojena se stabilitou demokratického politického systému a jeho legitimitou. (Capoccia 2002:18- 23)

V pojetí tohoto italského politologa existuje implicitní rozdíl mezi antisystémovostí a antisystémovou politickou stranou. Antisystémovost je v tomto případě teoretická záležitost a antisystémová strana je reálně

existující věc. Na základě těchto dvou proměnných Capoccio vytvořil svou typologii konkrétních antisystémových stran (viz tabulka č. 1). (Kubát 2007: 115)

Tabulka1: Typologie politických stran vzhledem k jejich antisystémovosti podle G. Capoccii

		vztahová antisystémovost	
		ano	ne
ideologická antisystémovost	ano	typická antisystémová strana	irelevantní antisystémová strana vstřícná antisystémová strana
	ne	polarizační strana	typická prosystémová strana

Zdroj: Capoccia 2002: 24

K pojmům „typická antisystémová strana“ a „typická prosystémová strana“ není již třeba více zmiňovat. Co naopak za zmínku stojí, je Capocciov termín „polarizační strana“, která je v tabulce umístěna v levé dolní buňce. Jak už ze samé tabulky vyplývá, tato strana nevykazuje příznaky ideologické antisystémovosti, avšak ve volebních procesech je populistická a má nulový koaliční potenciál. Dále v horní pravé buňce nalezneme termíny „irelevantní antisystémová strana“ a „vstřícná antisystémová strana“. I přes to, že jsou oba tyto typy v jedné buňce, nalezneme mezi nimi značný rozdíl. Vstřícná antisystémová strana je takový typ antisystémové strany, který se z různých důvodů, jako je například politická taktika, rozhodne získat koaliční potenciál a chce být loajálním koaličním partnerem. Oproti tomu v druhém případě se jedná o malou, nestálou antisystémovou stranu, která ale může mít kontakty s většími antisystémovými subjekty nebo teroristickými uskupeními. Z celého tohoto

modelu je více než zřejmé, že si Capoccia nekladl za cíl zpochybnit nebo dokonce překonat Sartoriho teorii antisystémové strany. Snažil se pouze o její další a podrobnější vyjasnění. (Capoccia 2002: 25- 28; Kubát 2007: 116)

Michal Kubát se každopádně ve svém příspěvku *Teorie antisystémové strany* (Kubát 2007) staví k podrobnější koncepci Giovanniho Capoccia poměrně dost negativně. Dle tohoto českého politologa se zjednodušeně řečeno jedná o stejné výroky jako u Sartoriho, které jsou pouze řečeny jinými slovy. Problém Kubát především spatřuje v nejasném rozdílu mezi vztahovou a ideologickou antistémovostí. Kubátovi se především nelíbí to, že každý ze dvou již zmíněných typů se vztahuje k jinému systému. Vztahová antisystémovost se podle Capoccia má vztahovat k stranickému systému, zatímco ideologická k systému politickému. Znamená to tedy, že tyto dva systémy od sebe striktně odděluje, což se právě nelíbí Kubátovi. Kubát chápe stranický systém jako neoddelitelnou součást systému politického a není podle něj správné tyto dva aspekty takto separovat.¹⁰(Kubát 2007: 115- 117)

4.4 Kubátova koncepce antisystémové strany

Obecně lze tedy říci, že Kubát preferuje Sartoriho definici antisystémové strany, která je dle něj více než jasná a dobře aplikovatelná na politickou praxi. Dle širší definice může být znakem antisystémové strany i postoj „odcizení“ nebo „protestu“. Kubát však nechápe, proč by měla hned protestní politická strana podkopávat základy daného režimu. Taková to politická strana může být podle něj například pouze velmi radikální. Přesněji řečeno je tedy nakloněn především Sartoriho přísné definici antisystémové strany. Podle této definice antisystémová strana zpochybňuje legitimitu politického systému a to především pomocí ideologie, která nesdílí hodnoty tohoto systému. Cílem této politické strany je tedy jeho celková změna. Kubát ve svém příspěvku definoval novou typologii politických stran vzhledem k antisystémovosti a nutno říci, že mu

¹⁰ Pokud je politický systém demokratický, bude stranický systém až na výjimky soutěživý. Pokud se naopak bude jednat o nedemokratický politický systém, odpadají zde svobodné volby a stranický systém nebude určitě soutěživý. (Kubát 2007: 116)

jako východisko posloužila překvapivě Capoccioca typologie, kterou ale pozměnil. (viz tabulka č. 2). (Kubát 2007: 118- 119)

Tabulka 2: Návrh typologie politických stran vzhledem k jejich antisystémovosti podle M. Kubáta

		vztahová proměnná (krajnost, izolace)	
		ano	ne
ideologická proměnná (delegitimizace politického systému)	ano	antisystémová strana	irelevantní antisystémová strana (mimo stranický systém)
	ne	extrémní strana	maskovaná antisystémová strana (jen krajnost)
			prosystémová strana

Zdroj: Kubát 2007:119

Názvy hlavních dvou proměnných se sice nazývají stejně jako v tabulce č. 1, autor je však míní poněkud rozdílně. Vztahová proměnná spočívá na smyslu postavení politické strany na ideologické škále. Jde tady i o vzájemný vztah mezi danou antisystémovou stranou a ostatními stranami. Ideologická proměnná pak souvisí s delegitimizací politického systému. Podle Kubáta pojem „polarizační“ strana, který použil Capoccia ve své typologii, není zcela vhodný. Polarizace obecně znamená ideologickou vzdálenost a nic víc. Daleko lepší je dle něj pojem „extrémní“ strana. Extrémní strana je určitě ideologicky vzdálená, avšak není antisystémová v Sartoriho přísném významu. Další rozdíl v porovnání obou typologií je výměna pojmu „vstřícná“ antisystémová strana za pojem „maskovaná“ antisystémová strana. Dle Kubáta je termín vstřícnost, neboli snaha o kompromis, naprosto nevyhovující. Tyto politické strany se totiž

za žádnou cenu nepokouší o kompromis, ale pouze maskují svou podstatu.
(Kubát 2007: 117- 119)

5. VÝVOJ STRANICKÉHO SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY OD ROKU 1989

Ještě před tím, než bude dopodrobna popsán vývoj politické strany KSČM, je nutné se alespoň okrajově dotknout vývoje celého stranického systému České republiky od roku 1989 po současnost a to z důvodu lepšího pochopení celého kontextu. Tato kapitola se především zaměří na výsledky voleb. Popsány budou výsledky voleb do Sněmovny lidu Federálního shromáždění- ČR, Sněmovny národů Federálního shromáždění- ČR a České národní rady, které probíhaly v roce 1990 a 1992. Následně se pak tato kapitola zaměří na výsledky voleb sněmovních a to od roku 1996 po současnost. V rámci tohoto kontextu bude možno sledovat vznik a zánik jednotlivých politických stran vyskytujících se v českém stranickém spektru. Dále pak bude možno v rámci této kapitoly reflektovat volební úspěchy a neúspěchy KSČ/ KSČS/ KSČM. Následující data nám pak následně poslouží v další podrobnější analýze této politické strany.

Současná podoba stranického systému v České republice se začala vytvářet již po změně režimu, tedy od tzv. sametové revoluce v listopadu 1989. Velká řada subjektů navazovala na politické strany, které působily na politickém poli českého území již za časů Rakouska-Uherska a následně pak hlavně během období první československé republiky (1918 – 1938) a v období mezi koncem 2. světové války a nástupem komunismu (1945 – 1948). V období komunistické vlády měla ústavně zaručenou vládnoucí roli především politická strana KSČ. Nutno říci, že v tomto období byly v režii Národní fronty¹¹ tolerovány i některé další politické strany, nebylo jich však mnoho. Jednalo se například o Československou stranu socialistickou (ČSS) a Československou stranu lidovou (ČSL)¹². (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 122)

¹¹Sdružení politických stran po 2. světové válce, ve kterém měla rozhodující vliv KSČ.

¹² Během událostí, které proběhly během listopadu 1989, se obě tyto politické strany přidaly k antikomunistickým silám. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 122)

5.1 období 1989 -1990

Změny ve stranickém systému, které začaly v listopadu 1989, byly především spojeny s výrazným nárůstem počtu politických stran a hnutí¹³. Dalo by se ale obecně hovořit o existenci tří skupiny:

- *subjekty, které existovaly již před listopadem 1989 a dále ve své činnosti pokračovaly (například KSC, ČSS, ČSL atd.),*
- *subjekty, které svou činnost obnovily nebo které navazovaly na skupiny, které v té či oné formě vyvíjely činnost v předlistopadovém období (disidentské politické strany- například Československá sociální demokracie (ČSSD), Klub angažovaných nestraníků (KAN) atd.*
- *subjekty zcela nové (například Hnutí duchodců za životní jistoty).*
(Pšeja 2005: 34)

Velmi významnou roli v období po listopadu 1989 sehrál subjekt zvláštního druhu, který svou podstatou nezapadal ani do jedné z výše zmíněných tří kategorií. Jednalo se o politické hnutí Občanské fórum (OF)¹⁴. Toto politické hnutí bylo v té době hlavním reprezentantem reformních politických snah, které odmítalo totalitní komunistický režim. Vzniklo 19. 11. 1989 a již v prvních svobodných volbách, které proběhly v červnu 1990, se Občanské fórum rozhodlo kandidovat.¹⁵ Pro toto politické hnutí bylo charakteristické především velké ideové rozpětí. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 122- 123) Zahrnovalo široké spektrum názorů a osobností z levice i pravice, společným a hlavním cílem byl však přechod k demokratické společnosti.

¹³ Na začátku roku 1990 již bylo známo zhruba 20 politických stran nebo hnutí a toto číslo se neustále zvyšovalo. (Pšeja 2005: 34)

¹⁴ Struktura tohoto politického hnutí byla poprvé formálně popsána v dokumentu, který se nazýval *Vnitřní organizace Občanského fóra*. Tento dokument vznikl 28. 11. 1989. (Pšeja 2005: 47)

¹⁵ I přes to, že na počátku samotného vzniku nemělo stranicko- politické ambice. Občanské fórum se od začátku své existence prezentovalo jako nepolitická organizace. Mělo se jednat o hnutí, které by přispělo k obnově a rekonstrukci celé společnosti. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 122; Pšeja 2005: 34)

5.2 období 1990 -1992

Dalo by se říci, že právě tato etapa byla klíčová v souvislosti s vytvořením stranického systému České republiky. Ve výše zmíněných červnových parlamentních volbách, které probíhaly 8. – 9. června 1990, získalo Občanské fórum více jak 50 % odevzdaných hlasů do obou komor Federálního shromáždění (FS)¹⁶ a téměř polovinu hlasů do České národní rady (ČNR)¹⁷. Na druhém místě s podstatně velkým odstupem skončila překvapivě Komunistická strana Československa (KSČ). (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 123; Pšeja 2005: 43) Za zmínku ještě určitě stojí politická strana Hnutí za samosprávnou demokracii- Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), která se umístila na třetím místě do ČNR a čtvrtém místě do FS a politická strana Křesťanská a demokratická unie (KDU), která naopak obsadila čtvrté místo v ČNR a třetí místo ve FS. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 123) V těchto parlamentních volbách tedy neuspěla například ambiciózní ČSS nebo ČSSD. Vzhledem k jejich ideovému vymezení, bylo jasně zřejmé tehdejší odmítání levicově demokratických koncepcí. (Pšeja 2005: 43) Po těchto volbách vytvořilo v ČR Občanské fórum koalici s již výše zmíněnou KDU¹⁸ a HSD-SMS, nikoli však s KSČ. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 123)

Tabulka 3: Výsledky voleb v roce 1990 (Sněmovna lidu Federálního shromáždění- ČR, Sněmovna národů Federálního shromáždění- ČR, Česká národní rada)

Sněmovna lidu Federálního shromáždění - ČR

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. OF	53, 15%	68
2. KSČ	13, 48%	15
3. KDU	8, 69 %	9
4. HSD – SMS	7, 89 %	9

¹⁶Jednalo se o Československý federální parlament, který byl tvořen dvěma sněmovnami- Sněmovnou lidu a Sněmovnou národů. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 121)

¹⁷Samostatný parlament na úrovni pouze České republiky, který fungoval souběžně s Federálním shromážděním. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 121)

¹⁸ 28. března 1992 došlo ke sloučení politické stran KDU a ČSL a vznikla nová politická strana Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová (KDU- ČSL). (Pšeja 205: 81; Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 123)

Zdroj:www.volby.cz

Sněmovna národů Federálního shromáždění - ČR

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. OH	49,96	50
2. KSCĚ	13,80%	12
3. HSD – SMS	9,10%	7
4. KDU	8,75%	6

Zdroj: www.volby.cz

Česká národní rada

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. OF	49,50%	124
2. KSCĚ	13,24 %	33
3. HSD- SMS	10,03 %	23
4. KDU	8,42 %	20

Zdroj: www.volby.cz

V roce 1991 se v Občanském fóru začaly objevovat značné rozpory mezi pravicovými, středovými a levicovými proudy. Z tohoto důvodu se OF v tomto roce rozpadlo. Tento rozpad měl za následek vznik standardnějšího systému s dualitou pravice a levice. Rozpad Občanského fóra měl také vliv na počínající samostatnost některých politických stran, které do té doby byly součástí právě OF. Vznikla například pravicová Občanská demokratická strana (ODS), Občanská demokratická aliance (ODA) nebo středově liberální Občanské hnutí (OH). (Pšeja 2005: 45)

V období mezi rozpadem Občanského fóra a dalšími parlamentními volbami v roce 1992 měly hlavní roli v politické sféře především tyto výše zmíněné politické strany, tedy ODS, ODA a OH. Obecně lze každopádně říci, že v tomto období profitovaly v menší nebo větší míře téměř všechny subjekty působící ve stranickém spektru. Výjimkou byla pouze KSCĚ, která i přes to, že byla druhou nejsilnější politickou stranou (viz výsledek parlamentních voleb v roce 1990), byla téměř izolována s tím, že působila na český stranický systém pouze pasivně. (Pšeja 2005: 44- 45)

5.3 období 1992 -1996

Toto období se vyznačovalo několika zajímavými trendy a událostmi. Jednalo se především o problémové vztahy se Slovenskem a rozbíhající se rozpad federace, který se uskutečnil 1. ledna 1993. Dalším výrazným trendem bylo postupné oslabování a integrace politických stran, které se vyskytovaly na „středu“ stranického systému. Zároveň rostl vliv ČSSD. Šlo tedy o zaplnění prostoru mezi krajní levicovou politikou a zmenšující se oblastí „středu“. (Pšeja 2005: 85)

Ve volbách v roce 1992 zvítězila koalice ODS a Křesťanskodemokratické strany (KDS), která byla také orientována pravicově a stavěla na křesťanských základech. Vývoj na „pravé straně“ politického spektra byl v této etapě obecně nejméně převratný. ODS zde zastávala pevnou a stabilní pozici a plnila funkci vůdčího subjektu pravice. (Pšeja 2005: 85- 86; Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124) Na druhém místě skončila koalice nazývaná Levý blok (LB). Tato koalice se skládala z KSČM a malého hnutí Demokratická levice ČSFR (DL ČSFR). Zastoupení v parlamentu získala i ČSSD a levostředová Liberálně sociální unie (LSU)¹⁹. KDU-ČSL se sice dostala do obou komor FS a i do ČNR (byla dosažena pětiprocentní klauzule), obecně se ale čekala vyšší podpora voličů. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

Tabulka 4: Výsledky voleb v roce 1992 (Sněmovna lidu Federálního shromáždění- ČR, Sněmovna národů Federálního shromáždění- ČR, Česká národní rada)

Sněmovna lidu Federálního shromáždění - ČR

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ODS-KDS	33,90%	48
2. Levý blok	4,27%	19
3. ČSSD	7,67%	10
4. SPR-RSČ	6,48%	8
5. KDU-ČSL	5,98%	7

¹⁹ Jednalo se o koalici Zemědělské strany, ČSS a Strany zelených. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

6. LSU	5,84%	7
--------	-------	---

Zdroj: www.ods.cz

Sněmovna národů Federálního shromáždění - ČR

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ODS-KDS	33,43%	37
2. Levý blok	14,48%	15
3. ČSSD	6,80%	6
4. SPR-RSČ	6,37%	6
5. KDU-ČSL	6,08%	6
6. LSU	6,06%	5

Zdroj: www.ods.cz

Česká národní rada

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ODS-KDS	29,73%	76
2. Levý blok	14,05%	35
3. ČSSD	6,53%	16
4. LSU	6,52%	16
5. KDU-ČSL	6,28%	15
6. SPR-RSČ	5,98%	14
7. ODA	5,93%	14
8. HSD-SMS	5,87%	14

Zdroj: www.ods.cz

Rozpad federace měl poměrně zásadní dopad na strukturu tehdejšího politického systému. 1. ledna roku 1993 se rozdělila Česká a Slovenská Federativní Republika na dva samostatné státy. Ještě měsíc před touto událostí v prosinci 1992 byla Českou národní radou schválena Ústava České republiky. Tato nová Ústava definovala Parlament nového státu, který bude dvoukomorový- 1) Poslanecká sněmovna ČR (PS PČR)²⁰ a 2) Senát²¹.

²⁰ PS PČR má 200 poslanců, kteří jsou voleni na dobu 4 let. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

²¹ Senát má 81 poslanců, kteří jsou voleni na dobu 6 let. Složení senátu se mění každé 2 roky (vždy jedna třetina senátu). (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

Česká národní rada se transformovala právě na Poslaneckou sněmovnu ČR. Senát vznikl zcela nově. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 121)

Na český stranický systém rozpad federace v zásadě neměl velký vliv, jelikož většina politických stran působila pouze na republikové úrovni. V České republice po rozpadu federace vznikla koalice ODS, KDS²², KDU-ČSL a ODA. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

Obecně lze říci, že v letech 1992- 1996 na politickém poli probíhalo mnoho bouřlivých a slučovacích procesů a to jak na pravici, politickém středu, tak i levici. Vedlo to samozřejmě také ke vzniku úplně nových politických subjektů, například Svobodní demokraté- Liberální strana národně sociální (SD-LSNS), Českomoravská unie středu (ČMUS) atd. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

V souvislosti s tímto obdobím by mělo být ještě jistě zmíněno Bohumínské usnesení, o kterém se v současné době vedou poměrně velké debaty. Bohumínské usnesení přijali sociální demokraté na svém sjezdu v roce 1995. „*Sjezd schvaluje platnost závěrů hradeckého sjezdu ČSSD o nepřípustnosti spolupráce sociální demokracie s extremistickými politickými stranami. Vylučuje politickou spolupráci se SPR-RSČ, KSČ, MNS, KSČM, LB a SDL.*“ ČSSD na základě tohoto usnesení měla a do současnosti má zákaz spolupracovat na vládní úrovni s KSČM. Proti tomuto usnesení ale v současnosti vystupují někteří sociální demokraté, kteří ho považují za zastaralé. (www.parlamentnilisty.cz)

5.4 období 1996 -2000

Ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 1996 se prosadilo 6 politických stran. Na prvním místě se umístila ODS, na druhém místě ČSSD a třetí místo obsadila KSČM. ODS i ČSSD se v tomto období pomalu začaly přibližovat k modelu „catch- all“ politických stran, nezaměřovaly se tedy již pouze na užší a vyhraněnější skupiny voličů, jak pro ně bylo

²² Po delších jednáních se v roce 1996 KDS sloučila s ODS. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124)

dříve typické. (Pšeja 2005: 111) Pravice tvořená ODS, KDU – ČSL a ODA oproti minulým volbám nedokázala získat většinu mandátů ve Sněmovně a tak bylo po dlouhých jednáních dohodnuto, že středoprávní koalice bude vládnout za tolerance druhé nejsilnější strany – ČSSD. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 124; www.ods.cz; www.volby.cz)

Tabulka 5: Výsledky voleb v roce 1996 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ODS	29,62%	68
2. ČSSD	26,44%	61
3. KSČM	10,33%	22
4. KDU-ČSL	8,08%	18
5. SPR-RSČ	8,01%	18
6. ODA	6,36%	13

Zdroj: www.ods.cz

V roce 1997 byla česká politická scéna poznamenána krizí uvnitř nejsilnější vládní politické strany ODS. Důvodem krize bylo nejasné financování této politické strany. To mělo za následek vyhrocený vztah mezi ODS a jejími dvěma menšími koaličními stranami. V listopadu 1997 odešly KDU- ČSL a ODA do opozice. Část členů ODS se odštěpila a na počátku roku 1998 společně vytvořily novou politickou stranu Unii svobody (US). (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 125)

V roce 1998 následovaly další volby do Poslanecké sněmovny, u kterých tentokrát zvítězila ČSSD. Na druhém místě se naopak umístila ODS a třetí místo beze změny obsadila KSČM. Nutno říci, že koaliční jednání po těchto volbách byla velmi náročná. Středoprávní koalice ve složení ODS – ODA – US nebyla možná, jelikož se Unie svobody odtrhla právě od ODS. Byla zde také jasně zřejmá nevraživost mezi hlavními představiteli těchto dvou politických stran. Dále byla možnost vytvořit jinou středoprávní (ODS, KDU – ČSL, US) nebo středolevou (ČSSD, KDU – ČSL, US) koalici. Jednání o většinové vládě však nebyla

příliš úspěšná. ODS se nakonec rozhodla tolerovat menšinovou vládu ČSSD. Za tímto účelem byla mezi oběma politickými stranami uzavřena Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice, tzv. „Opoziční smlouva“ („Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou“). Tato Opoziční smlouva spočívala na domluvě, že druhá nejsilnější politická strana bude tolerovat vítěze voleb, který bude vládnout menšinově. Jednalo se tedy o jakýsi kompromis dvou nejsilnějších stran a faktické rozdělení moci. Právě tato smlouva vzbudila mezi voliči obou výše zmíněných politických stran značné nevole, z čehož měla prospěch zejména KSČM, jejíž volební preference stoupaly stejným tempem jako naopak klesaly ČSSD. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 125; www.ods.cz; www.volby.cz)

Tabulka 6: Výsledky voleb v roce 1998 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ČSSD	32,31%	74
2. ODS	27,74%	63
3. KSČM	11,03%	24
4. KDU-ČSL	9,00%	20
5. US	8,60%	19

Zdroj: www.ods.cz

Dne 1. 9.1998 byla uzavřena tzv. „Čtyřkoaliční smlouva“ a vznikla tzv. „Čtyřkoalice“, která byla tvořena KDU – ČSL, US, ODA a DEU (Demokratická unie). Jednalo se o koalici pravostředových politických stran. Tato koalice působila na politickém poli až do roku 2002. Důvodem vzniku byl neúspěch KDU – ČSL a US ve volbách v červnu 1998 do Poslanecké sněmovny. Jak již bylo zmíněno výše, při těchto volbách totiž nezískaly podíl na vládní moci. Účelem této koalice byl tedy společný postup proti ODS a ČSSD. Čtyřkoaliční smlouva je navzájem zavazovala k podpoře společných kandidátů v senátních volbách, které v roce 2000

dopadly pro Čtyřkoalici velice slibně. Tato koalice tehdy získala 17 křesel z 27. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 125; www.ods.cz)

5.5 období 2000 – 2006

Na přelomu let 2001/2002 postihly Čtyřkoalici určité vnitřní spory. Důvodem byla kritika KDU – ČSL vůči politické straně ODA, týkající se nesplácení dluhu z roku 1992. Dne 1. 2. 2002 tedy ODA opustila koalici a uzavřela kompletně svou existenci v českém stranickém systému. Původní „4K“ ukončila svou činnost. Ze zbylých politických stran US- DEU²³ a KDU – ČSL vznikl v únoru 2002 politický subjekt „Koalice“. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 126)

V roce 2002 proběhly volby do PS PČR, ve kterých opět zvítězila ČSSD. ODS výsledek těchto voleb vnímala jako velký neúspěch. Obecně všechny politické strany (kromě KSČM) v těchto volbách, oproti minulým volbám, oslabily. Vláda byla po těchto volbách utvořena z ČSSD, KDU – ČSL a US- DEU. (Malíř, J. a Marek, P. 2005: 1373- 1374; www.ods.cz; www.volby.cz).

Tabulka 7: Výsledky voleb v roce 2002 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1. ČSSD	30,20%	70
2. ODS	24,47%	58
3. KSČM	18,51%	41
4. Koalice	14,27%	31
<i>z toho:</i>		
KDU-ČSL		21
US-DEU		10

Zdroj: www.ods.cz

²³ Dne 27. 10. 2001 byla podepsána smlouva o sloučení mezi politickou stranou US a DEU. Tato smlouva začala platit od 1. 1. 2002 a nový politický subjekt se nazýval US-DEU. V červenci 2002 se však činnost tohoto subjektu pod společnou značkou ukončila. (Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002: 126)

Tuto vládu vedl Vladimír Špidla a nutno říci, že trpěla velkou řadou vnitřních krizí a hádek. Příkladem by mohla být volba prezidenta v roce 2003, kdy si vítězná politická strana ČSSD nedokázala prosadit svého zástupce, a prezidentem se stal Václav Klaus z ODS. V roce 2004 se ČSSD dokonce umístila až na 5. místě ve volbách do Evropského parlamentu. Předseda vlády a zároveň i této politické strany byl tedy z těchto všech důvodů nahrazen Stanislavem Grossem. V souvislosti s tímto mužem však následně vystoupila na povrch aféra s nevysvětlením jeho majetkových příjmů. Byl tedy donucen odstoupit a nahradil ho Jiří Paroubek (2005). (Malíř, J. a Marek, P. 2005: 1373- 1374; www.ods.cz).

5.6 období 2006 – 2010

Sněmovní volby v roce 2006 byly spojeny s ostrou předvolební kampaní. Společnost se do jisté míry polarizovala do dvou opačných „táborů“. První byl veden Jiřím Paroubkem (ČSSD) a druhý Mirkem Topolánkem (ODS). Poprvé byla také zvolena mimoparlamentní politická strana – Strana zelených (SZ)²⁴. Tato politická strana v čele s Martinem Bursíkem svým volebním programem přebrala voliče US a ODA.

V těchto volbách nakonec vyhrála ODS s historicky nejlepším výsledkem, na druhém místě ČSSD, na třetím místě se opět držela KSČM, na čtvrtém byla politická strana KDU – ČSL a na pátém již výše zmíněná Strana zelených. V rámci těchto voleb se vytvořily dva silné bloky s úplně stejným počtem mandátů (100 mandátů). Jednalo se o bloky 1) ODS, KDU – ČSL, SZ a 2) ČSSD a KSČM. (www.ods.cz; www.volby.cz)

Tabulka 8: Výsledky voleb v roce 2006 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

	STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1.	ODS	35,38%	81
2.	ČSSD	32,32%	74
3.	KSČM	12,81%	26
4.	KDU-ČSL	7,22%	13

²⁴ Politická strana, která sama sebe prezentovala jako stranu „ekologickou“.

5.	SZ	6,29%	6
----	----	-------	---

Zdroj: www.ods.cz

5.7 období 2010 – 2015

V roce 2010 vznikla nová pravicová politická strana TOP 09. Předsedou této strany se stal Karel Schwarzenberg. Tato politická strana se ve sněmovních volbách v roce 2010 umístila hned za první ČSSD a druhou ODS, tedy na třetím místě. KSČM tedy byla po dlouhé době posunuta až na čtvrté místo. Na pátém místě skončila s téměř 11% hlasů politická strana Věci veřejné (VV). (www.ods.cz; www.volby.cz)

Tabulka 9: Výsledky voleb v roce 2010 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

	STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1.	ČSSD	22,08%	56
2.	ODS	20,22%	53
3.	TOP 09	16,7%	41
4.	KSČM	11,27%	26
5.	VV	10,88%	24

Zdroj: www.ods.cz

Poslední sněmovní volby, které v České republice proběhly, se uskutečnily 25. – 26. 10. 2013. Nutno říci, že tyto volby byly předčasné, prezident Miloš Zeman totiž 28. srpna rozpustil sněmovnu. V těchto volbách přesáhlo 5% hranici hned 7 politických stran. Zvítězila opět politická strana ČSSD. Na druhém místě se umístila politická strana ANO 2011 Andreje Babiše, která se voleb účastnila prvně a ihned s takovýmto úspěchem. KSČM se v těchto volbách vrátila opět na třetí místo s 33 obsazenými mandáty. Oproti roku 2010 tato politická strana posílila o přibližně 150 tisíc voličů. Je tedy na vzestupu. (Kunštát 2014:15) Velikou regresi v těchto sněmovních volbách naopak zaznamenala ODS, která se umístila až na pátém místě s 16 obsazenými mandáty. Na základě tohoto volebního výsledku se brzy vytvořila třístranná koalice ve složení ČSSD,

ANO 2011 a KDU-ČSL, která v Poslanecké sněmovně obsadila 111 mandátů. (www.ods.cz; www.volby.cz)

Tabulka 10: Výsledky voleb v roce 2013 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR)

	STRANA	HLASŮ	MANDÁTŮ
1.	ČSSD	20,45%	50
2.	ANO 2011	18,65%	47
3.	KSČM	14,91%	33
4.	TOP 09	11,99%	26
5.	ODS	7,72%	16
6.	Úsvit	6,88%	14
7.	KDU-ČSL	6,78%	14

Zdroj: www.ods.cz

6. KOMUNISTICKÁ STRANA ČECH A MORAVY (KSČM)

Komunistická strana Čech a Moravy je v současné době voličsky jedna z mála skutečně významných komunistických stran v rámci zemí Evropské unie. Její unikátnost spočívá v tom, že v žádné jiné zemi v rámci „postkomunistického regionu“ nemá žádná komunistická strana takto významnou úlohu ve stranickém systému včetně vysoké a stabilní voličské podpory. Tento fakt již jasně vyplynul z předchozí kapitoly této diplomové práce. Od roku 1992 tato politická strana působí bez přerušení společně s ODS a ČSSD na českém „parlamentním poli“, což je vzhledem k její minulosti přinejmenším překvapující. (Kunštát 2014: 15)

V této kapitole bude zmíněno obecné zařazení KSČM v rámci diskursu typologie politických stran a stranických rodin. Dále pak bude nastíněn vývoj této politické strany od roku 1989 ve spojitosti s historickými, politickými a sociálními východisky a souvislostmi. Zároveň bude popsán vývoj veřejné podpory KSČM a příčiny její stability. Na závěr této kapitoly budou popsány nynější programové cíle této politické strany.

6.1 Zařazení KSČM v rámci typologie politických stran a stranických rodin

V kapitole *Typologie politických stran a stranických rodin* této diplomové práce byly zmíněny různé přístupy k dělení politických stran a stranických rodin. Ještě než přejdeme k samotné analýze vývoje této politické strany, bylo by vhodné rozklíčovat její obecné zařazení v politicko- stranickém diskursu.

Držme se typologie, kterou zmiňují autoři V. Hloušek a L. Kopeček ve své publikaci *Politické strany* (Hloušek, Kopeček 2010), tedy dělení politických stran na základě organizace a ideologicko- politického zaměření. Z první hlediska by se u KSČM jednalo o stranu „masového typu“, pro

kterou je charakteristická silná členská základna.²⁵ Její úspěchy ve volbách jsou ve své podstatě závislé na schopnostech konkurenční ČSSD vázat levicové voliče. Tyto dvě strany jsou totiž v podstatě jediné dvě zásadní levicové strany v českém stranickém systému. Komunistická strana Čech a Moravy sází na rozsáhlou územní organizaci a uplatňuje systém formálního členství. Co se týče finančního zajištění, nejdůležitější roli zde hrají členské poplatky.

Co se týká ideologicko- politického zaměření, tato strana stojí na straně krajní levice.²⁶ I přes to, že se tedy jedná o relativně velkou politickou stranu, její koaliční potenciál je minimální. Toto bylo již jasně viditelné v předchozí kapitole této diplomové práce, kde byly znázorněny výsledky parlamentních voleb a složení jednotlivých koalic. Důvodem je právě umístění na okraji stranického spektra. Obecně se každopádně levicové strany ztotožňují s ideologií směřující k vytvoření velké či naprosté sociální rovnosti ve společnosti. Hájí zájmy a práva především středních a nižších vrstev společnosti. Prioritami je sociální politika a sociální jistoty.

Pokud budeme vycházet z konceptu stranických rodin od Klause von Beymeho, v souvislosti s KSČM by se jednalo o komunistickou stranickou rodinu, o čemž už napovídá samotný název této strany.

6.2 Vývoj KSČ/KSČS/KSČM a její veřejná podpora po roce 1989

Po listopadu 1989 byla Komunistická strana Československa (KSČ) nucena se rozhodnout, jakým směrem bude její politika nadále směřovat. Tehdejší politická situace nutila vedení KSČ rozejít se s jejich bývalou politikou a pokusit se tuto politickou stranu nějakým způsobem transformovat. KSČ se tedy v té době potýkala s vlnou reformních pokusů.

²⁵ Nutno však říci, že tato členská základna zaznamenala velký úbytek. V době vzniku KSČM v březnu 1990 činila okolo 700 000 členů, v současné době se hovoří o cca 66 000. Daniel Kunštát dokonce zmiňuje, že se tato strana v souvislosti s tímto úbytkem členské základny postupně mění ze strany „masové“ na stranu „volební“. I přes takto velký úbytek je však tato strana nadále jedna z nejmasovějších stran v Česku. (Kunštát 2014: 17; www.kscm.cz)

²⁶ Tyto politické strany se nazývají „marginální“. Nachází se na úplném okraji škály pravice – levice. (Kubát 2003: 96)

20. a 21. prosince 1989 proběhl 18. mimořádný sjezd KSČ, kde byla v rámci tzv. „Akčního programu“ schválena některá reformní opatření. Jednalo se o reformní opatření především ve smyslu vnitrostranické demokratizace a výměnu zkompromitovaného vedení této politické strany. Bývalí členové KSČ, kteří byli na počátku normalizace vyloučeni, byli vyzváni k návratu. Novým předsedou strany byl zvolen Ladislav Adamec. Obecně byl na tomto mimořádném sjezdu odsouzen stalinismus a byla požadována záruka lidských práv a politických svobod. Byl zde také vyzdvihnut požadavek zavedení různých forem vlastnictví. V sounáležitosti s výše zmíněnými body mimořádného sjezdu vzešlo také toto oficiální „Prohlášení k občanům ČSSR“:

„Vážení spoluobčané,

v této osudové i nadějně chvíli našich národů, celé naší vlasti, obrací se na vás mimořádný sjezd KSČ. Naše slovo je zároveň vyznáním. Draze vykoupené poznáním, že veškeré politické a ekonomické úspěchy jsou pomíjivé, protože věčný je jenom člověk a jeho mravní hodnoty, jeho osud, jeho radosti a starosti, naděje a zklamání, jeho víra a pochybnosti — zkrátka všechno, co vyjadřuje podstatu jeho života.

*Tak chápeme veřejnou lekci, která nám, komunistům, byla udělena v posledních týdnech. **Naše doznání všech chyb, omylů, všech deformací proti lidskosti a demokracii není jen prázdné gesto.***

Protože naše bývalé vedení nenašlo v sobě dosud tolik cti a odvahy veřejně se omluvit, činí tak delegáti mimořádného sjezdu KSČ. Omlouváme se naší mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi, omlouváme se dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích. Omlouváme se za veškerá příkoří i členům strany, kteří za svoje reformní postoje, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v roce 1968 museli KSČ opustit a ztratili postavení rovnoprávných občanů.

Rovněž cítíme povinnost vyjádřit politování nad tím, jak bývalé stranické vedení v uplynulých letech hrubě a nezákonně nerespektovalo právo na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77.

Jsme si vědomi i odpovědnosti celé naší členské základny, že tomu nedokázala zabránit.

Proto se strana rozhodně rozchází se všemi, kteří se vědomě dopouštěli zvlůle, zneužívali moc, dali se korumpovat a korumpovali druhé, se všemi, kdož vydávali lež za pravdu, dopustili znehodnocení ideálů socialismu, čestnosti a spravedlnosti, významu práce a jejích mravních hodnot, víry v domov a vlastenectví, v jednotu slov a činů a kteří dopouštěli zneužívání pořádkových sil proti občanům. Dáme plný průchod takovému hodnocení všech skutečností, které bez předpojatosti zhodnotí míru odpovědnosti osob i institucí státu a strany v uplynulých čtyřech desetiletích s plným respektováním všeho nesporného a trvalého, čeho bylo dosaženo v průběhu národně demokratické revoluce i při výstavbě socialismu v naší vlasti. Přitom budeme vždy starostlivě dbát pravidla chovat se pozorně k dějinám, neboť jinak bychom se dopustili dalších chyb, dokonce na svých matkách a otcích, sami na sobě. Proto nedopustíme ani snižování pracovních a občanských zásluh těch členů strany, kteří po desetiletí svědomitě a nezištně plnili politické a pracovní úkoly ve prospěch naší společnosti.

Bezpráví, které neodpovědní činitelé státu a strany spáchali na mládeži 17. listopadu tohoto roku, se nesmí už nikdy opakovat.“(www.kscm.cz)

Bylo zde tehdy také přijato „Provolání k bývalým členům Komunistické strany Československa, vyloučeným a vyškrtnutým po období 1968 – 1969“:

Soudružky a soudruzi,

v hodinách obrody, kterou jste sami začali, vás my, delegáti mimořádného sjezdu KSČ a s námi všichni prostí komunisté, prosíme, když můžete - odpusťte minulost. Pojdme dále společně pracovat pro lid, lepší budoucnost ve jménu socialistických ideálů. Komunisté této republiky čekají a přejí si váš návrat, kterým dokážete, že můžeme uzavřít smutnou stránku naší minulosti. Uskutečníme tak první krok na cestě k získávání důvěry lidu. Děkujeme vám za vaše

komunistické rozhodnutí. Věřte, že v této chvíli vás skutečně potřebujeme! (www.kscm.cz)

Řešila se zde také otázka federální nerovnoměrnosti, jelikož na Slovensku existovala Komunistická strana Slovenska (KSS), na „českém“ území však podobná organizace v rámci KSČ chyběla. 31. března roku 1990 tedy na tento popud vznikla Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM). (Kunštát 2013:181-182)

Počátek 90. let byl pro tuto politickou stranu poměrně klíčovým obdobím. Rozhodovalo se o její budoucí identitě a ideologickém směřování. Byli zde tací, kteří prosazovali výraznou transformaci strany, tedy reformu, která by z KSČM udělala prosystémový sociálnědemokratický typ politické strany. Byli zde však i jedinci, kteří se chtěli vyhnout jakýmkoliv změnám či transformacím. (Hloušek, Kopeček 2010:70) V listopadu 1989 se v návaznosti na odlišnost názorových frakcí vytvořilo samostatné Demokratické fórum komunistů (DFK), které prosazovalo výraznější transformaci této strany. Z tohoto fóra vzniklo o rok později Československé demokratické fórum (ČSDF), které dokonce kandidovalo v nadcházejících volbách. (Kunštát 2013:182)

První svobodné volby, které se uskutečnily v červnu 1990, dopadly pro stranu překvapivě velmi úspěšně. Po OF se stala druhým nejsilnějším subjektem vznikajícího stranického systému. KSČ tedy výrazně předběhla všechny ostatní politické subjekty hlásící se k levici. Naskýtala se však otázka, jakým směrem se po volbách vydat.

V říjnu 1990 se v Olomouci konal další sjezd strany (I. řádný sjezd KSČM), kde se přijal první samostatný program strany. (www.kscm.cz) Jednalo se o zásadní dokument, díky kterému se chtěli komunisté distancovat od minulosti a více se přiblížit znakům demokratického socialismu. *„KSČM se rozhodla být stranou demokratického typu, podporující demokratický socialismus, který spatřovala především v úsilí o demokratickou, sociálně spravedlivou společnost a sociálně právní*

stát.“(Fiala, Mareš 1997:118) Daniel Kunštát ve své publikaci *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989* (Kunštát 2013) cituje úvodní slova, která byla na tomto srazu řečena o plánovaném přerodu KSČM „... *ve stranu demokratického typu s rozvinutými prvky samosprávy. Stranu svobodných lidí, stranu schopnou hájit a prosazovat zájmy a požadavky lidí práce bez ohledu na jejich původ, národnost, světonázorovou orientaci a náboženskou víru.*“ (Kunštát 2013:183). Dále se v záznamu z tohoto sjezdu uvádí následující: strana žádá „*důsledné vyšetření událostí 17. listopadu*“ a souhlasí s tím, aby „*všechny státní orgány opustily osoby, které nemají mravní a odborné kvality nezbytné k výkonu funkcí, a to bez ohledu na politickou příslušnost, žádáme vypracování a přijetí nové vojenské doktríny, souhlasíme s vyměření spravedlivých důchodů a odškodnění těm, kteří byli po 25. únoru 1948 skutečně nespravedlivě vězněni a persekvováni za politickou činnost. Vzhledem k tomu, že nemůžeme vymazat tíživé dědictví zanechané nám předlistopadovou politickou KSČ, budeme požadovat, aby námi odevzdaný majetek byl použit i k tomuto účelu.*“ (Kunštát 2013: 183) Poslední informace, která by měla být zmíněna v souvislosti s tímto sjezdem je, že do čela strany byl zvolen filmový režisér Josef Svoboda. (Kunštát 2013: 183)

V té době také vystupovaly na povrch vize o přetvoření KSČ na federaci KSČM a KSS. To se reálně uskutečnilo v listopadu 1990 a vznikla federalizovaná KSČ pod novou zkratkou KSČS. Slovenská KSS se později přejmenovala na Stranu demokratickej ľavice a rozhodla se úplně osamostatnit a to ještě před rozdělením československého státu. Federalizovaná KSČS tedy nefungovala příliš dlouho. (Kunštát 2013: 184)

KSČM se v této době musela vypořádat s mnohými kritikami. Její stranická platforma nazývaná Demokratická levice kritizovala způsob řízení strany a její politickou profilaci. Požadovala dokonce její přejmenování. Vyústilo to až ve vypsání vnitrostranického referenda o názvu strany. Toto referendum začalo v říjnu 1991 a zúčastnit se ho mohli všichni členové strany. Pro zachování původního názvu strany však hlasovalo necelých 76

% hlasujících, název KSČM byl tedy zachován. (Fiala, Mareš 1997:118; Balík 2000: 96)

V roce 1992 se konaly další volby, do kterých KSČM vstoupila v koalici s Demokratickou levicí (DL ČSFR)²⁷ jakožto „Levý blok“. Důvodem bylo v podstatě pouze zlepšení své akceptace ze strany veřejnosti. (Fiala, Mareš 1997:118). Jak již vyplynulo z předešlé kapitoly, tato koalice dopadla v daných volbách překvapivě opět velmi úspěšně.

Po těchto volbách nastalo období vnitrostranických konfliktů. V rámci KSČM vzniklo spousta dalších platform s odlišnou vizí. Jednalo se například o platformu tradicionalistickou (Marxisticko-leninské kluby), platformu sociálně demokratickou, požadující přerušeni kontinuity s minulým vývojem, platformu reprezentovanou Samosprávným klubem komunistů, platformu Demokratického fóra komunistů atd. (Pšeja 2005: 101)

12. - 13. prosince 1992 se v Kladně konal II. řádný sjezd KSČM. Krátce před tímto sjezdem byl spáchán dodnes nevyjasněný atentát na předsedu KSČM J. Svobodu, který se daného sjezdu tedy nezúčastnil. Do své funkce byl však znovu zvolen. Místopředsedou KSČM se stal M. Grebeníček, který na rozdíl od Svobody prosazoval tradicionalistické vize. Na sjezdu byl přijat „Program KSČM“ nebo také „Kladenský program“. Tento program je klíčový a platí jako základní program strany dodnes. (www.sds.cz) *„Komunistická strana Čech a Moravy je stranou, jež se staví bezvýhradně za politické, sociálně ekonomické, sociálně kulturní a národní zájmy a práva všech, kteří jsou živi z vlastní poctivé práce, všech, kteří se hlásí k ideálům občanské svobody na základě rovnosti, lidské solidarity a sociální spravedlivosti. Zaměřuje se na všechny, kteří svou prací vytvářeli i vytvářejí nové hodnoty, nové ideje, nové cíle, na dělníky, rolníky, techniky a intelektuály, na tvořivé a podnikavé lidi, na mládež, na to, aby svůj talent a své schopnosti mohl uplatnit každý. Hnutí, jehož je KSČM součástí, usiluje*

²⁷ Nejednalo se o výše zmíněnou opoziční stranickou platformu KSČM, která se nazývala stejně, tedy Demokratická levice. (Fiala, Mareš 1997:118)

o svobodný, všestranný, harmonický rozvoj každého lidského jedince, který by vedl k rozvoji společnosti a současně byl jím zprostředkován. Z ideálu takového univerzálního lidského společenství odvozuje také svůj název - komunistická strana.“(www.sds.cz)

O budoucím vývoji KSČM se však definitivně rozhodlo až na III. sjezdu v červnu 1993, který se konal v Prostějově. Na tomto sjezdu finálně zvítězila frakce „konzervativní“ a za předsedou strany byl zvolen M. Grebeníček. (Balík 2000: 96; www.sds.cz) Jedním z důvodů tohoto vyústění situace byl fakt, že snahy o proměnu identity KSČM byly prosazovány politiky, kteří přece jenom neměly tak silnou mocenskoorganizační oporu ve straně. (Kunštát 2013: 188)

V souvislosti s nesouhlasem rozhodnutí, které vzešlo z III. sjezdu strany, se některé platformy oddělily a založily nové politické subjekty. Jednalo se například o Stranu demokratické levice (SDL) nebo o stranu Levý blok²⁸. Tyto politické strany však následně ve volbách nezískaly velkou voličskou podporu, tudíž se nestaly součástí levicového politického spektra. (Kunštát 2013: 187)

Léta 1993 – 1994 jsou svým způsobem jakýmsi mezníkem ve vývoji politické strany KSČM. Od roku 1989 po toto období je hlavním zájmem této strany legitimizovat vlastní existenci. Strana v tomto období hledala svou tvář. Od tohoto období následovně KSČM vystupovala jako homogenní politický subjekt, který si snažil vybudovat pevné místo ve stranickém systému. „...byl zakončen proces vnitřního štěpení KSČM a zároveň hledání její nové identity. Výsledkem bylo, že se KSČM konsolidovala jako nereformovaný subjekt pevně spjatý s komunistickou ideologií a jasně se vymezující proti aktuální podobě společnosti.“ (Pšejja 2005: 102)

Z výsledků voleb, které se následně v dalších letech konaly, je zřejmé, že „konzervativní“ vedení této politické strany především

²⁸ Název této strany odkazoval na stejnojmennou volební koalici KSČM a Demokratické levice v rámci parlamentních voleb v roce 1992. (Kunštát 2013: 187)

vyhovovalo požadavkům jejich voličů, jelikož se KSČM téměř ve všech parlamentních volbách umístila na třetím místě.

V prosinci 1995 se v Liberci konal IV. sjezd KSČM. Ve funkci předsedy strany byl opět potvrzen M. Grebeníček. V rámci tohoto sjezdu byla potvrzena stabilizace strany i souhlas členské základny se strategií a programatikou, kterou KSČM prosazovala po III. sjezdu. Daniel Kunštát ve své publikaci *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989* (Kunštát 2013) cituje pár slov, která byla na tomto srazu řečena a následně i uvedena ve sjezdových materiálech: *„přes stálý politický, ekonomický a ideologický tlak, přes snahy vládnoucí garnitury a jejích ideologických opor o rozšíření a likvidování opozice, přes intenzivní podporu, které se dostává různým odštěpencům, přes stálé existenční tlaky vůči členům i příznivcům, se KSČM nepodařilo ani zlikvidovat, ani ve společnosti izolovat“*. (Kunštát 2013: 189) Na tomto sjezdu byl také přijat nový volební program „Za občanskou a sociální spravedlnost, socialismus – šance pro budoucnost“ a „Politická deklarace IV. sjezdu“. V souvislosti s touto deklarací je na webových stránkách KSČM tato deklarace z části citována: *„Programovým cílem KSČM je zásadní přeměna společenského systému směrem k socialismu. Socialismus musí vycházet ze současných podmínek, možností a úkolů, musí se poučit z minulých zkušeností. **Nepřipustí opakování toho, co vedlo ke stagnaci a porážce.... Se socialismem je neslučitelný jakýkoli sociální, národnostní, náboženský či jiný útlak a porušování lidských práv.**“* (www.kscm.cz)

Dodnes nejnižší procentuální výsledek (10,33%) voličských hlasů získala KSČM ve volbách do PS PČR v roce 1996. V těchto volbách již vystupovala KSČM opět samostatně, nikoliv v koalici Levý blok, který se o dva roky dříve rozpadl díky sporům. (Kunštát 2013: 214)

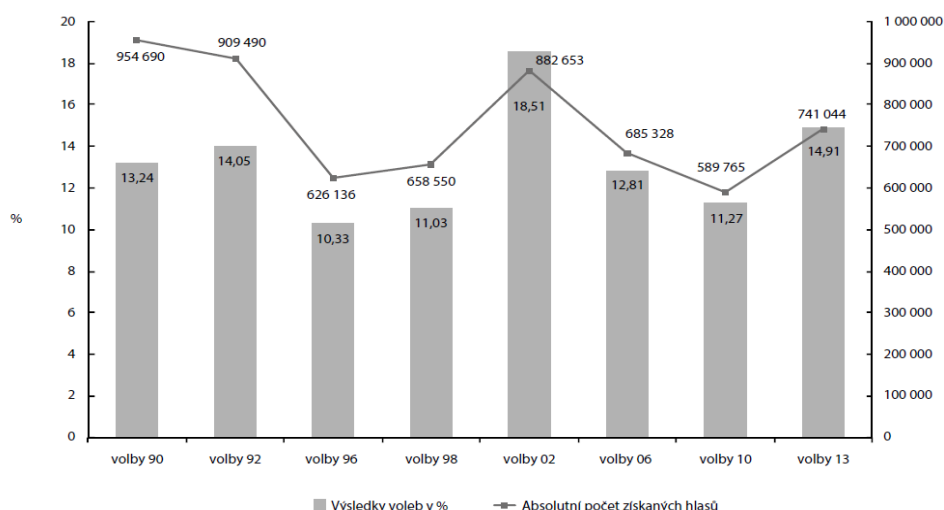
V roce 1998 proběhly další volby do PS PČR, kde KSČM získala vyšší procento voličských hlasů (11,03%) než tomu bylo v předchozích volbách v roce 1996. Významný vzestup a velký progres ve voličské podpoře každopádně nastal až po těchto volbách. (Kunštát 2013: 214)

V prosinci roku 1999 se ve Žďáru nad Sázavou konal V. sjezd KSČM. Při tomto sjezdu byl opět zvolen předsedou strany M. Grebeníček. V rámci tohoto sjezdu byly zvoleny nové ústřední orgány strany a přijato několik pro stranu významných dokumentů vzhledem k blížícímu se přelomu tisíciletí. Jednalo se o dokumenty „KSČM na přelomu tisíciletí“ a „Program obnovy“. V prvním dokumentu KSČM analyzovala tehdejší politický a ekonomický vývoj ve společnosti a konstatovala potřeby zásadních změn v rámci nového tisíciletí *“Stojíme na prahu 21. století a současně i na prahu nového tisíciletí. Zápas o život, jenž by byl důstojný člověka, pokračuje, byť za nových okolností a v nových podmínkách. Završilo se deset let od návratu naší společnosti ke kapitalismu. Výsledkem je hluboká krize ekonomická, stejně jako politická, morální, ekologická. Privatizace, na jejíž úskalí KSČM upozorňovala od samého počátku, se zvrhla v pouhý majetkový převrat. Rozhodující část národního bohatství byla předána úzké vrstvě nejvýznamnějších soukromých vlastníků. Do rvačky o majetek rázně vstoupil zahraniční kapitál. ČR byla vtažena do vojenskopolitických struktur, ovládaných světovou mocenskou elitou v čele s USA. Území naší republiky a dalších materiálních a lidských prostředků využívá NATO. Ekonomika stále ještě nedosahuje úrovně roku 1989. Průvodním jevem jsou snížení životní úrovně a ohrožení existence nejširších vrstev, ztráta mnohých sociálních jistot, narůstající nezaměstnanost, kriminalita a ohrožení národních zájmů. Na základě praktických zkušeností občanů tak pravicová politika v průběhu deseti let postupně ztrácela značnou část přitažlivosti, kterou se po roce 1989 pokoušela získat za podpory masové propagandy a s pomocí hrubé manipulace s fakty.”*(www.sds.cz) Druhý dokument byl zaměřen, jak už sám název napovídá, na obnovu společenského systému, tedy obdobně jako předchozí dokument. Jednalo se o kapitoly zaměřující se na rozvoj ekonomiky, plnou zaměstnanost ve společnosti, obnovu sociálních jistot, rozvoj národní kultury, prohloubení demokracie, mezinárodní spolupráci atd. *„Česká republika je v krizi. Politika, opírající se o volnou hru tržních sil a provázená ztrátou právního vědomí a morálky ztroskotala. Formální a polovičatá řešení, podřízená úzce stranickým zájmům, nevedou k pozitivním výsledkům. Potřeba systémové změny je stále naléhavější.*

Po desetileté všestranné devastaci ovšem nelze změnit poměry ze dne na den. Cestu k nápravě je však nutno nastoupit neprodleně. KSČM zpracovala a předkládá občanům k posouzení **Program obnovy.**“ (www.kscm.cz)

V roce 2002 se konaly další volby do PS PČR. V těchto volbách získala KSČM podporu 882 653 voličů. Procentuálně se tedy jednalo o 18,51 % všech odevzdaných hlasů a získání 41 mandátů. Jednalo se o dosud vůbec nejlepší volební výsledek KSČM v parlamentních volbách.

Graf č. 1: Vývoj voličské podpory KSČM 1990- 2013 (v procentech hlasů/ v počtech odevzdaných hlasů)

Zdroj: Kunštát 2014:16

Poprvé v novodobé historii byl zvolen místopředseda poslanecké sněmovny zástupce KSČM Vojtěch Filip. Jelikož byly uvnitř tehdejší koalice ČSSD, KDU- ČSL a US-DEU poměrně časté spory, začaly se ze strany KSČM objevovat úvahy o podpoře menšinové vlády ČSSD. Z důvodu platnosti již výše zmíněného Bohumínského usnesení však byly tyto scénáře ze strany ČSSD zamítnuty. (Kunštát 2013: 215)

V květnu 2004 byl svolán VI. sjezd KSČM, který se konal v Českých Budějovicích. V rámci tohoto sjezdu byl přijat programový dokument „Naděje pro Českou republiku“. „Za základní příčinu

stupňujících se problémů světa i naší společnosti považuje KSČM kapitalismus. Přestože dosud nevyčerpal všechny své možnosti, je stále naléhavější, aby byl vystřídán novou, pokrokovější společensko-ekonomickou formací. Rozpory ve společnosti se stupňují. Navzdory obrovskému vědecko-technickému pokroku, který umožňuje dříve nepředstavitelný nárůst produktivity práce, dochází i v nejvyspělejších zemích k omezování tzv. sociálního státu a bohatství společnosti se na úkor většiny soustřeďuje do rukou stále užší vrstvy.“ (www.kscm.cz)

V roce 2005 kvůli neshodám ve vedení strany rezignoval M. Grebeníček a do funkce stranického lídra byl nominován již výše zmíněný Vojtěch Filip. Nutno říci, při této změně předsedy strany nenastal žádný výraznější posun ve směru komunistické identity KSČM. (Bastl, Mareš Smolík, Vejvodová 2011: 24; Kunštát 2013: 192)

O rok později, tedy v roce 2006, se konaly volby do Poslanecké sněmovny PČR. KSČM se bohužel nepodařilo udržet stejně dobrý volební výsledek, který získala v roce 2002. Získala téměř o 200 000 hlasů méně než v předešlých volbách. Podpora sympatizantů a voličů tedy byla na ústupu. (Kunštát 2013: 215)

Na VII. sjezdu KSČM, který se konal v Hradci Králové v roce 2008, vystoupil V. Filip se svým úvodním slovem:

„Komunistická strana Čech a Moravy za léta, která uplynula po listopadu 1989, od tzv. „velkého třesku“ na rozhraní 20. a 21. století, po pádu prvního pokusu o evropský socialismus a nástupu globálního kapitalismu ve světě, jasně prokázala svoji životaschopnost a oprávněnost své politické existence. Je to dáno tím, že jsme trvali na demokratických principech, na sepětí členské základny a vedení strany a na trvalý dialog strany s veřejností. Ne zvolili jsme snadnou cestu a nepodlehli jsme lákadlům podlézat nebo se vyhnout překážkám, ale poctivě s těmi poctivými, kteří zůstali členy strany a nebyli komunisty jen v době, kdy to bylo módní, nebo z prospěchu, kráčíme za obnovením důvěry ve společnosti. Nezměnili jsme

svůj název, identitu a směřování k sociálně spravedlivé společnosti. Nenahradili jsme slovo „komunistická“ jiným výrazem. Prokázali jsme, že právě takto zůstáváme trvalou a respektovanou součástí české společnosti, nepřehlédnutelným činitelem české politiky a pevnou součástí avantgardní levice ve světě. Navzdory zběsilému a historickému antikomunismu, který nás lživě činil a činí zodpovědným i za věci, se kterými jsme nikdy neměli a ani nemáme nic společného. Konáme již svůj sedmý sjezd od doby svého vzniku v roce 1990. Máme již nejenom svoji vlastní tvář, ale i svoji vlastní historii, odlišnou od historie dolistopadové, máme své vlastní zkušenosti a představy o budoucnosti.“ (www.kscm.cz)

Na tomto sjezdu byla přijata deklarace o socialismu s názvem „Jiný svět je možný“, ve kterém se hovoří o obecném úpadku společnosti v souvislosti se stávajícím kapitalismem. Další spis, který byl přijat tímto sjezdem, byl dokument „Socialismus pro 21. století“, který jen potvrzuje negativní postoj ke kapitalismu. „*Kritikové kapitalismu, jejichž počet stále narůstá, vystupují s heslem „Jiný svět je možný!“ My připojujeme: Jen nejen možný, ale v zájmu zachování lidské civilizace je i nutný. Komunisté jsou přesvědčeni, že tento jiný svět bude socialismem: společností svobodnou, ekonomicky výkonnou, sociálně spravedlivou, uvolňující tvůrčí schopnosti každého jednotlivce a v neposlední řadě poučenou z vlastních chyb v minulosti.“ (www.kscm.cz)* Tento dokument byl pak následně na zatím posledním sjezdu KSČM, tedy VIII. sjezdu v Liberci, trochu upraven a přejmenován na „Socialismus v 21. století“. „*Ve světě se stále hlasitěji ozývá heslo „Jiný svět je možný“. Nestačí však, aby byl jiný. Je třeba, aby byl lepší. My, komunisté, jsme přesvědčeni, že globální kapitalismus ze své povahy lepší být nemůže. Společnost, která vykupuje blahobyt menšiny lidí bídou většiny, ztrácí své historické opodstatnění. Je na čase, aby odešla ze scény dříve, než její úpadkové rysy napáchají nenapravitelné škody.“ (www.kscm.cz)*

KSČM ve volbách do PS PČR v roce 2010 získala stejný počet mandátů jako v předchozích volbách (26 mandátů). Jednalo se však o téměř nejmenší počet hlasů od polistopadových událostí. Důvodem byl především

celkový propad volební účasti v těchto parlamentních volbách. Tato absolutní čísla většinou nejsou pro politické strany důležitá, důležitý je především počet získaných mandátů. V souvislosti s KSČM tomu však tak zcela není. Oproti například parlamentním volbám v roce 2002 se jednalo o propad cca 300 000 hlasů. Vzhledem k dosavadní volební disciplíně voličů KSČM se mohlo jednat o velký problém do budoucna. (Kunštát 2013: 216)

V posledních parlamentních volbách, které proběhly v roce 2013, byly však volební výsledky této strany opět na vzestupu. KSČM získala 33 mandátů a vrátila se na pozici třetí nejsilnější politické strany v českém stranickém systému. (www.volby.cz)

Komunistická strana Čech a Moravy tedy dokazuje, že i po více než 25 letech od listopadového převratu si dokáže udržet svou pozici v českém stranickém systému. Dokonce se ukazuje, že si v některých situacích dokáže získat nové sympatizanty a to především ze sociálně slabých a ohrožených vrstev.

I přes to se tato strana bude do budoucna pravděpodobně potýkat s viditelným demografickým problémem. V současné době KSČM profituje z toho, že její voliči, kteří jsou většinou pokročilejšího věku, chodí k volbám pravidelně, zatímco mladí, kteří by pravděpodobně volili politické strany na středu nebo napravo stranického spektra, k volbám vůbec nechodí. Voličskou základnu této politické strany však postupně postihuje trend „vymírání“. Dle průzkumů průměrné stáří voličů KSČM činí cca 60 let. Naproti tomu stáří voličů ostatních politických stran je mezi 44- 45 lety. (Kunštát 2014: 17)

6.3 Příčiny stability KSČM

Stabilita této politické strany a její volební úspěch není dán pouze specifickými politickými okolnostmi, nýbrž i charakteristickými znaky či přednostmi této strany. Daniel Kunštát ve své publikaci *Za rudou oponou*.

Komunisté a jejich voliči po roce 1989 (Kunštát 2013) tyto charakteristické znaky přehledně zanalyzoval. Jedná se podle něj o:

- *neochotu členské základny transformovat stranu (pokusy o přejmenování a reformování sice byly neúspěšné, ale z politického hlediska nakonec pro stranu produktivní),*
- *udržení majetkového a finančního zázemí po roce 1989 (vydavatelské aktivity, nemovitosti a jejich pronájmy, podnikání jedinců a skupin)- fungování strany bez dluhů, financování svých kampaní z vlastních zdrojů, atd.,*
- *masovou členskou základnu,*
- *rozvětvenou síť příbuzných komunistických organizací a skupin,*
- *podporu řady nejrůznějších medií (Haló noviny) a nakladatelství (Futura, Orego),*
- *velmi silnou, stabilizovanou a rozvětvenou regionální infrastrukturu (důležité zázemí pro lokální i celostátní politické působení). (Kunštát 2013: 218)*

6.4 Nynější programové cíle KSČM

Jak již bylo zmíněno výše, základním programovým dokumentem, ze kterého tato politická strana ve své podstatě stále vychází je „Kladenský program“, který byl přijatý na II. sjezdu KSČM v roce 1992.

Aktuální programový cíl a charakter strany je definován ve Stanovách KSČM, které byly schváleny na posledním VIII. sjezdu v roce 2012 v Liberci. *„Programovým cílem KSČM je socialismus, demokratická společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, postavená na maximální občanské samosprávě, prosperující a sociálně spravedlivá, pečující o zachování a zlepšování životního prostředí, zabezpečující lidem důstojnou životní úroveň a prosazující bezpečnost a mír. Program KSČM vychází z marxistické teorie otevřeného dialogu s mezinárodním komunistickým a levicovým hnutím, novým myšlenkám a poznatkům. KSČM usiluje o to, aby byla stranou masovou, která pracuje na základě kolektivnosti jednání a rozhodování,*

samosprávných principů a široké vnitrostranické demokracie.“
(www.kscm.cz)

Zmíněn by však měl být také současný volební program KSČM pro období 2013- 2017, který nese motto „S lidmi pro lidi“. Tento program se dělí na šest tematických okruhů, které jsou v současné době pro KSČM prioritní. Jsou pojmenovány různými slogany:

- 1) *„Poctivost se musí vyplácet.“*
- 2) *„Práci místo sociálních dávek.“*
- 3) *„Budoucnost mládeži, jistota stáří.“*
- 4) *„Odpovědnost k prostředí, ve kterém žijeme.“*
- 5) *„Více rozhodovacích pravomocí lidem.“*
- 6) *„Ano světu, ne zbraním.“* (www.kscm.cz)

Dle tezí, přání a cílů, které jsou uvedeny ve stranických programech KSČM, se tato politická strana jeví jako strana demokratická a prosystémová. Je však nutné zdůraznit, že politické programy jsou oficiálně předkládanými dokumenty politických stran a ne vždy jsou tyto oficiální dokumenty v souladu s reálnými postoji některých členů strany nebo s reálnými vizemi strany jako celku.

7. K PROBLÉMU ANTISYSTÉMOVÉ IDENTITY KSČM

Komunistická strana Čech a Moravy je na našem politickém poli předmětem častých diskuzí a debat. Panuje zde ale jakási bezradnost se zařazením (definováním) této politické strany. V našem politickém prostředí neexistuje jednotný názor na tuto problematiku. Někteří politologové se domnívají, že se jedná o stranu „*antisystémovou*“ (Pšeja 2005: 145; Kunštát 2013: 302), někteří si myslí, že se jedná o stranu, která je *izolovaná v rámci daného stranického systému* (Cabada, Šanc 2005: 169). Můžeme se setkat i s názvy jako „*zakonzervovaná*“ strana (Fiala, Holzer, Strmiska 2002: 129), „*ortodoxně komunistická*“ (Strmiska 2005: 447), „*extrémní*“, „*protestní*“ (Kunštát 2013:258) atd.

Přikloňme se ale nyní k pojmu „*antisystémovost*“. Analýza antisystémové identity této politické strany bude vycházet z klasického vymezení podle teorie G. Sartoriho, nikoli z jeho pozdějších modifikací, které byly v rámci této diplomové práce také představeny. Důvodem je, že tyto modifikované teorie posouvají pojem antisystémovost do poněkud odlišných rovin.

Pokud má být obecně analyzována prosystémová nebo antisystémová identita politické strany, mělo by se na celou problematiku nahlížet ve dvou úrovních. První by byla externí komunikace s ostatními politickými subjekty, s médii, s veřejností obecně. Druhá úroveň by zkoumala interní komunikaci v rámci stranických sjezdů, různých akcí a stranického tisku. Je totiž možné, že se daná politická strana v rámci oficiálních politických programů a veřejných stanov navenek z taktických důvodů tváří jako prosystémový demokratický subjekt, avšak v interní komunikaci, která je určena pouze pro členy strany, následně můžeme objevit antisystémové nedemokratické názory a postoje. (Kunštát 2013:264)

Někdy je také nutné „číst mezi řádky“, jelikož v mnoha člancích, proslovech i programových dokumentech sice nejsou implicitně zmiňovány antisystémové postoje, avšak lze je podtextově vycítit.

Zde jsou pro příklad zmíněny některé méně oficiální ústní výroky členů KSČM či pasáže z programů dané strany, ve kterých lze objevit výroky týkající se kladného hodnocení komunistické éry (1948- 1989). Jedná se tedy o skryté i zjevné znaky antisystémovosti.

„K. Gottwald byl skutečným vlastencem, skutečným bojovníkem za práva chudiny. (...) Únorový převrat 1948 pod Gottwaldovým vedením byl demokratickým, ústavním a svobodným příklonem Čechů a Slováků k socialismu. (...) První komunistický prezident byl v té době následován většinou občanů, kteří se dobrovolně, bez ohledu na čas i peníze účastnili na velikém díle budování republiky.“ (Balík 2004)

Zdeněk Klanica (1996, tehdejší místopředseda KSČM)

„Domnívám se, že v období studené války, která se rozpoutala po roce 1945 (...) byly oběti na obou stranách. Na jedné straně to byla například Milada Horáková, na druhé straně to byla například Ethel Rosenbergová, která byla s manželem popravena v roce 1953 ve Spojených státech. Domnívám se, že odsoudit je potřeba všechny zločiny. Milada Horáková nebyla popravena na politickou objednávku KSČ, ale díky „justičnímu omylu“. (Balík 2004)

Jitka Gruntová (2003, poslankyně KSČM)

„V únoru 1948 započalo neúspěšnější období v našich dějinách: období socialismu.“ (Balík 2004)

Marta Semelová (2004, předsedkyně Pražské rady KSČM)

„Za základní příčinu stupňujících se problémů světa i naší společnosti považuje KSČM kapitalismus. Přestože dosud nevyčerpal všechny své možnosti, je stále naléhavější, aby byl vystřídán novou, pokrokovější společensko-ekonomickou formací.“ (www.kscm.cz)

Program KSČM „Naděje pro ČR“ 2004

„KSČM nadále opírá svou politiku o Marxovu tezi, že svět nelze jen vykládat, ale je nutno jej změnit.“ (www.kscm.cz)

Program KSČM „Naděje pro ČR“ 2004

Připomeňme si jeden ze znaků antisystémové teorie definovaný Sartorem a to, že konkrétní antisystémová strana *se nesnaží přetvořit vládu, ale samotný systém vlády- politický systém*. Podíváme-li se na výše zmíněné poslední dvě pasáže z daného programu, je zde tento znak více než jasně viditelný. Tyto náznaky však nenalezneme pouze v Programu „Naděje pro ČR“. Podíváme-li se například na dřívější „Program obnovy“ z roku 1999, nalezneme zde výroky týkající naléhavé nutnosti změny systému také *„Česká republika je v krizi. Politika, opírající se o volnou hru tržních sil a provázená ztrátou právního vědomí a morálky ztroskotala. Formální a polovičatá řešení, podřízená úzce stranickým zájmům, nevedou k pozitivním výsledkům. Potřeba systémové změny je stále naléhavější. Po desetileté všestranné devastaci ovšem nelze změnit poměry ze dne na den. Cestu k nápravě je však nutno nastoupit neprodleně.“ (www.kscm.cz)*

KSČM je registrována Ministerstvem vnitra ČR. V souvislosti s tímto tvrzením můžeme konstatovat, že má „demokratické“ stanovy. Tato politická strana je zároveň zastoupena jak v Poslanecké sněmovně, tak i v Senátu Parlamentu ČR. Z těchto důvodů je oficiálně považována za normální demokratickou stranu. Nutno říci, že se jedná o argument, který často zmiňují samotní komunisté. Nemůžeme však na základě parlamentní příslušnosti odvozovat charakter politické strany. Není pravidlem, že se antisystémová strana vyskytuje jedině a pouze v totalitních

a autoritativních režimech. (Kubát 2003: 93) To, že je KSČM součástí právního řádu a politického systému ČR a působí tedy jako „normální“ politická strana ještě neznamena, že se nejedná o stranu antisystémovou. Antisystémovost se podle Sartoriho v žádném případě nevyvozuje podle pravděpodobnosti naplnění opravdových cílů strany. To, že KSČM není již nyní natolik silná, aby změnila politiku vlády²⁹, neznamena, že se z ní automaticky stává „normální demokratická“ politická strana a přestává mít statut antisystémové strany. Přiznejme si, že situace, která se odehrála v únoru 1948, se nyní již těžko bude opakovat. Strana je podle G. Sartoriho antisystémová, i když svých cílů svým způsobem nikdy nemůže dosáhnout. Nikde totiž není psáno, že pro tuto antisystémovou stranu nenastanou v budoucnu tak příznivé podmínky, aby své cíle uplatnila. (Kubát 2006: 553) „Skutečnost, že významné západní komunistické strany hrají svoji hru uvnitř systému a podle většiny jeho pravidel, nemění zkoumání, zda usilují o delegitimizační účinek a zda ho dosahují či nikoliv“. (Sartori 2005: 138) Proto tu vždy existuje jisté nebezpečí a je nutné na tuto politickou stranu neustále „dohlížet“.

Zamyslíme-li se nad dalšími hlavními znaky antisystémové teorie podle G. Sartoriho, jedná se o takovou stranu, která „podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici“ a „reprezentuje cizí ideologii v opozici k danému politickému systému“ (Sartori 2005: 137). KSČM je v podstatě jedinou komunistickou stranou ve středovýchodní Evropě³⁰, která se od roku 1989 zásadně netransformovala. Nedošlo u ní ke změně názvu (v jejím názvu zůstalo slovo „komunistická“) ani ke změně ideologie. Jedná se stále o politickou stranu prosazující marxisticko-leninskou ideologii. Tato ideologie je však v rozporu s klasickými demokratickými hodnotami systému. (Kunštát 2013:261-262) „KSČM se ke komunistické (marxisticko-leninské) ideologii otevřeně hlásí, a to jak v rovině symbolické, tak obsahové (programové)“. Při tom se hlásí „ke známé komunistické myšlence, že „buržoazní“ demokracie ve skutečnosti demokracií není, naopak „skutečnou“, „opravdovou“ demokracií je demokracie lidová, čili

²⁹ Jedním z hlavních důvodů je mezinárodní politika.

³⁰ Nepočítáme-li komunistickou stranu v Bělorusku a Ukrajině. (Kunštát 2013: 261)

komunistický režim. Jestliže tedy říkám, že něco není tím, co samo osobě tvrdí, že je, že se za to pouze vydává, pak zpochybňuji podstatu této věci.“ (Kubát 2010:118-119) KSČM v mnoha svých dokumentech staví do protikladu minulost (komunistický režim) a přítomnost (demokracie po roce 1989) s tím, že o starém režimu hovoří jako o tom „dobrém“ a naopak se negativně staví k novému režimu. Jedná se tedy ze strany KSČM o delegitimační vztah k současnému režimu. V tomto případě tedy není pochyb o tom, že tyto výše zmíněné charakteristické znaky teorie antisystémovosti přísluší právě KSČM.

Důležité je také zmínit přidružené organizace této strany a příhraniční spolupráci KSČM. I toto svým způsobem může z části vypovídat o charakteru této politické strany a její případné antisystémovosti. Mezi radikální organizace či sdružení, která jsou v blízkém kontaktu s KSČM, patří například Komunistický svaz mládeže nebo Klub českého pohraničí. Připomenut by měl být výrok právě KSM „*Už se blíží den, kdy s Vámi zúčtujem!*“ (Kubát 2003: 96), který je dodnes prezentován ze strany mladých komunistů na různých demonstracích. Kromě této národní spolupráce je třeba zmínit i spolupráci zahraniční. KSČM navazuje zahraniční kooperaci s ideologicky podobně dogmatickými stranami: komunistické strany Kuby, Severní Koreje, Číny, Vietnamu atd. (Kubát 2003: 95- 96; Kunštát 2013: 262)

Zajímavý je také přístup KSČM ke své minulosti. Této problematice se poměrně podobně věnuje Stanislav Balík ve svém příspěvku *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*. (Balík 2004). Toto téma bylo velice zásadní pro KSČM především v 90. letech, kdy se tato strana musela ke svým činům, které proběhly před rokem 1989, nějakým způsobem vyjádřit. Jelikož se uvnitř strany na toto téma názory poměrně lišily, docházelo k jejímu vnitřnímu štěpení. V rámci oficiálního stranického vyjádření z prosince 1989, které již v této diplomové práci bylo zmíněno, se strana omluvila za veškeré předchozí činy. Strana však postupně opustila od omluv k mlčení a postupem času dokonce i k ospravedlňování svých dřívějších činů. Éra komunismu je nakonec v některých jejích dokumentech

interpretována v protikladu ke kapitalismu a kapitalistické demokracii jako úspěšné a sociálně spravedlivé období. (Kunštát 2013: 262- 263)

Antisystémovost této strany by mohla být zpochybněna přinejmenším v jednom aspektu. I přes to, že je KSČM do této doby ve své podstatě „separovaná“ politická strana s nulovým koaličním potenciálem, je stále součástí českého stranického systému. V tomto stranickém systému funguje jako jeho integrovaná a přiznaná součást. Co se tedy týká vztahu KSČM k jiným politickým stranám a jejich vzájemných interakcí, se KSČM stává legitimním „systémovým“ partnerem. (Kunštát 2013: 261)

ZÁVĚR

Česká republika je specifická na rozdíl od většiny zemí postkomunistického prostoru tím, že zde neproběhla důsledná transformace bývalé komunistické strany. Dalo by se říci, že současná česká společnost má na činnost KSČM v zásadě čtyři stanoviska. První stanovisko je takové, že je zapotřebí tuto politickou stranu bezpodmínečně a ihned zakázat, jelikož je stále hrozbou. Druhé tvrdí, že k zákazu mělo dojít bezprostředně po listopadu 1989, avšak současná KSČM nyní již nepředstavuje reálnou hrozbu českého demokratického systému. Třetí skupina je toho názoru, že politická strana KSČM je součástí demokratické společnosti a tedy není žádný důvod její činnost jakkoli omezovat, protože po dobu své existence v českém stranickém systému prokázala, že se jedná o demokratickou politickou stranu. Čtvrtou skupinu tvoří lidé, kterým je celkově dnešní politická situace zcela jedno a problematiku KSČM vůbec neřeší. Je tedy zřejmé, že názory na identitu této politické strany a její oprávněnost být součástí českého stranického systému se poměrně liší.

Podívám-li se na názory odborníků, kteří se věnují české stranické problematice, zjistíme, že jejich stanoviska směrem k této politické straně nejsou také jednotná. Tato nejednotnost byla již ostatně popsána v jedné z kapitol této diplomové práce.

Z výše zmiňovaných důvodů bylo hlavním cílem této práce vymežit charakter politické strany KSČM a následně analyzovat její prosystémovou či antisystémovou identitu. Hlavní oporou při této analýze byla teoretická koncepce antisystémových stran od G. Sartoriho.

V diplomové práci bylo zmíněno několik argumentů, které buď potvrzovaly, nebo naopak vyvracely antisystémovou identitu KSČM. Nutno však říci, že převládaly spíše argumenty, které korespondovaly s tezí, že je Komunistická strana Čech a Moravy opravdu stranou antisystémovou. Všechny důležité znaky antisystémovosti podle Sartoriho teorie jako: *podkopávání legitimacy režimu, snaha změnit systém stávající vlády*

a *reprezentace cizí ideologie* jsou totiž v mnoha případech prokazatelné právě u KSČM.

Jak již bylo napsáno, je poměrně viditelný rozdíl mezi oficiálním vystupováním KSČM na venek, to znamená komunikací s dalšími politickými subjekty, médii atd., a vnitřní interní diskusí, která probíhá v rámci sjezdů, interních dokumentů atd. Do jisté míry to připomíná jakési „hraní na demokracii“ a ukrývání své vlastní identity. Oficiální programová prohlášení KSČM oplývají slovy, jako jsou „demokracie“, „lidská práva“ a „svoboda“. Při pozornějším čtení zde však také nalezneme výroky a myšlenky, které s demokracií nemají nic společného. Z neoficiálních proslovů pak antisystémová identita této strany vyplývá poměrně zřetelně, což je v této diplomové práci doloženo několika průkaznými příklady. Naprosto jasně toto celé vystihl člen KSČM František Hoffman, který v roce 1999 otiskl svůj příspěvek na úvodní straně bulletinu „Informace obvodního výboru KSČM“ a zmiňoval zde budoucí taktiku Komunistické strany Čech a Moravy: „*Především se domnívám, že je nutné oddělit cílový program strany od programu „přechodného období“ od porážky k vítězství. (...) Je lepší se na čas vzdát některých svých přístupů, abych o ně nepřišel trvale. (...) Změnit tvář ještě neznamená změnit charakter a osobnost.*“ (Kubát 2003: 99)

Komunistická strana Čech a Moravy je na našem politickém poli předmětem častých diskuzí a debat a neexistuje jednotný názor na zařazení této politické strany. Dle všech výše zmíněných argumentů se však ale můžeme přiklonit k termínu „antisystémová strana“.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní zdroje:

Bastl, M., Mareš, M., Smolík J., Vejvodová, P. 2011. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3797-3.

Cabada, L., Šanc, D. 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-50-4.

Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. 2002. *Politické strany ve střední a východní Evropě: Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*, 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav. ISBN 80-210-3036-4.

Fiala, P., Strmiska, M. 1998. *Teorie politických stran*, 1. vyd. Brno: Barrister&Principal. ISBN 80-85947-31-5.

Hloušek, V., Kopeček, L. 2010. *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3192-6.

Klíma, M. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. 1.vyd. Praha: Radix. ISBN 80-86031-13-6.

Kubát, M. 2003. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. 1. vyd. Praha: Dokořán. ISBN 80-86569-47-0.

Kubát, M. 2010. *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*. 1. vyd. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-285-4.

Kunštát, D. 2013. *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-143-5.

Malíř, J. a Marek, P. 2005. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk. ISBN 8072391801.

Novák, M. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-22-2.

Pšeja, P. 2005. *Stranický systém České republiky: Politické strany a jejich vývoj 1989 – 1998*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-069-1.

Říchová, B. 2002. *Úvod do současné politologie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-328-4.

Sartori, G. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-048-3.

Sartori, G. 2005. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. 1. vyd. Brno: CDK. ISBN 80-7325-062-4.

Strmiska, Maxmilián. 2005. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-038-0.

Časopisecké zdroje:

Balík, S. 2000. „Lepší cesta pro naši zemi? KSČM na přelomu tisíciletí“. In: *Politologický časopis 1/2000*, 96- 106.

Balík, S. 2004. KSČM a její vztah k vlastní minulosti. *Středoevropské politické studie* 6 (2-3). On-line text <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=200>

Capoccia, G. 2002. „Anti- System Parties. A Conceptual Reassessment.“ *Journal of Theoretical Politics* 14, No. 1, 9-35.

Fiala, P., Mareš, M. 1997. „Konstituování systému politických stran v České republice (1989-1992)“. In: *Politologický časopis 1/97*, 104- 126.

Keren, M. 2000. „Political Perfectionism and the „Anti-system“ Party.“ *Party politics* 6, č. 1, 107-116.

Kubát, M. 2007. „Teorie antisystémové strany.“ In: *Politologický časopis 14*, č. 2, 110- 123.

Kubát, M. 2006. „Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy.“ In: *III. kongres českých politologů, Olomouc 8. -10. 9. 2006*. Eds. Jan, Němec, Markéta, Šůstková. Praha a Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 548- 556.

Kunštát, D. 2014 „Strana, která neumírá: K příčinám stability volební podpory KSČM.“ In: *Naše společnost* 12 (2), 15- 23.

Kunštát, D. 2004 „Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy.“ In: *Naše společnost* 2 (1), 20- 25.

Strmiska, M. 1998. „Demokracie, extremismus, antisystémová orientace.“ In: *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Ed. Petr Fiala. Brno: Masarykova univerzita, 27- 44.

Internetové zdroje:

www.kscm.cz. Důležité dokumenty k minulosti. [Online] [Citace: 10. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr>

www.kscm.cz. Důležité dokumenty k minulosti. [Online] [Citace: 10. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40624/provolani-k-byvalym-clenum-ksc-vyloucenym-a-vyskrtnutym-po-obdobi-1968-69>

www.kscm.cz. Důležité dokumenty k minulosti. [Online] [Citace: 20. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40625/ke-spekulacim-o-udajne-obhajobe-stalinismu>

www.kscm.cz. Komunistická strana Čech a Moravy. [Online] [Citace: 2. červen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>

www.kscm.cz. Obsahové materiály V. sjezdu KSČM. [Online] [Citace: 27. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/v-sjezd-kscm/obsahove-materialy-v-sjezdu-kscm/33799/program-obnovy-programovy-dokument-v-sjezdu>

www.kscm.cz. Obsahové materiály VI. sjezdu KSČM. [Online] [Citace: 29. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24142/nadeje-pro-ceskou-republiku>

www.kscm.cz. Sjezdy KSČM. [Online] [Citace: 19. květen 2015.] <https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>

www.kscm.cz. Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy. [Online]
[Citace: 5. červen 2015.]

https://www.kscm.cz/rewrite_url.asp?rew_thema=nase-strana/stanovy

www.kscm.cz. Volební program 2013- 2017. [Online] [Citace: 5. červen
2015.] <https://www.kscm.cz/uvodni-stranka/nas-program/volebni-program>

www.kscm.cz. VII. sjezd KSČM. [Online] [Citace: 30. květen 2015.]
<https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38387/filip-preji-nam-aby-zila-a-zvysovala-se-autorita-kscm>

www.kscm.cz. VII. sjezd KSČM. [Online] [Citace: 3. červen 2015.]
<https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38397/jiny-svet-je-mozny>

www.kscm.cz. VII. sjezd KSČM. [Online] [Citace: 3. červen 2015.]
<https://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>

www.kscm.cz. VIII. sjezd KSČM. [Online] [Citace: 3. červen 2015.]
<https://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 12. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1992-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 12. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1996-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 12. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1998-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 12. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2000-senatni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 15. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2002-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 15. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2004-evropske>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 15. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2006-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 15. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2010-parlamentni>

www.ods.cz. Volební výsledky. [Online] [Citace: 15. květen 2015.]
<http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2013-parlamentni>

www.parlamentilisty.cz. Mladí sociální demokraté zvažují vyvolání debaty o Bohumínském usnesení. [Online] [Citace: 7. květen 2015.]
<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Mladi-socialni-demokrate-zvazuji-vyvolani-debaty-o-Bohuminskem-usneseni-353466>

www.sds.cz. Vývoj KSČ a KSČM po roce 1989. [Online] [Citace: 20. květen 2015.]
http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_23.htm#58

www.sds.cz. Program KSČM (přijatý II. sjezdem na Kladně v prosinci 1992). [Online] [Citace: 20. květen 2015.]
http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/pr_ks_92.htm

www.sds.cz. Usnesení III. sjezdu KSČM. [Online] [Citace: 20. květen 2015.]
http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/usn_3sj.htm

www.sds.cz. KSČM na přelomu tisíciletí (přijatý V. sjezdem ve Žďáru nad Sázavou v prosinci 1999). [Online] [Citace: 27. květen 2015.]
http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/pr_ks_99.htm

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 12. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u4>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 12. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/sn1990/u4>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 12. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/cnr1990/u4>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 12. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 12. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 15. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 15. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 15. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 15. květen 2015.] <http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>